

Sosiaali- ja terveysvaliokunta

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi kehitysvammaisten erityishuollosta annetun lain muuttamisesta

JOHDANTO

Vireilletulo

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi kehitysvammaisten erityishuollosta annetun lain muuttamisesta (HE 96/2015 vp): Asia on saapunut sosiaali- ja terveysvaliokuntaan mietinnön antamista varten. Asia on lisäksi lähetetty perustuslakivaliokuntaan lausunnon antamista varten.

Lausunnot

Asiasta on annettu seuraavat lausunnot:

- perustuslakivaliokunta PeVL 12/2016 vp
- perustuslakivaliokunta PeVL 15/2015 vp

Asiantuntijat

Valiokunta on kuullut:

- hallitusneuvos Pirjo Kainulainen, sosiaali- ja terveysministeriö
- hallitusneuvos Lotta Hämeen-Anttila, sosiaali- ja terveysministeriö
- lainsäädäntösihteeri Satu Sistonen, ulkoasiainministeriö
- lainsäädäntöneuvos Marietta Keravuori-Rusanen, oikeusministeriö
- eduskunnan oikeusasiamies Petri Jääskeläinen, Eduskunnan oikeusasiamiehen kanslia
- erityisasiantuntija Sanna Ahola, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL)
- erityisasiantuntija Pirjo Poikonen, Suomen Kuntaliitto
- johtava lakimies Sami Uotinen, Suomen Kuntaliitto
- toimitusjohtaja Katrina Harjuhahto-Madetoja, Uudenmaan ja Etelä-Hämeen erityishuoltopiiri
- kuntayhtymän johtaja Seija Aaltonen, Varsinais-Suomen erityishuoltopiiri
- yksikön johtaja Susanna Hintsala, Kehitysvammaliitto
- lakimies Tanja Salisma, Kehitysvammaisten Tukiliitto ry
- psykologi Emmi Tuomi, Rinnekoti-Säätiö
- Ihmisoikeuslakimies Liisa Murto, Vammaisfoorumi ry
- palvelujohtaja Tuula Luoma, Nuorten Ystävät Palvelut Oy

Valiokunta on saanut kirjalliset lausunnot:

- korkein hallinto-oikeus
- Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto (Valvira)

Valiokunnan mietintö StVM 4/2016 vp

- Autismi- ja Aspergerliitto ry.

HALLITUKSEN ESITYS

Esityksessä ehdotetaan muutettavaksi kehitysvammaisten erityishuollosta annettua lakia. Lakiin tehtäisiin muutokset, joita vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevan Yhdistyneiden kansakuntien yleissopimuksen ratifiointi edellyttää.

Lakiin lisättäisiin säännökset toimenpiteistä itsenäisen suoriutumisen ja itsemääräämisoikeuden tukemiseksi, rajoitustoimenpiteiden käytön vähentämisestä sekä rajoitustoimenpiteiden käytölle asetettavista yleisistä edellytyksistä, kuten välttämättömyys- ja suhteellisuusvaatimuksesta sekä ihmisarvon kunnioittamisesta. Laissa säädettäisiin lisäksi kullekin rajoitustoimenpiteelle asetettavista erityisistä edellytyksistä. Lakiin sisällytettäisiin myös säännökset rajoitustoimenpidettä koskevan päätöksen tai muun ratkaisun tekemisessä noudatettavasta menettelystä.

Esitys liittyy valtion vuoden 2016 talousarvioesitykseen ja on tarkoitettu käsiteltäväksi sen yhteydessä.

Laki on tarkoitettu tulemaan voimaan 1 päivänä maaliskuuta 2016.

VALIOKUNNAN YLEISPERUSTELUT

Yleistä

Eduskunta hyväksyi vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevan YK:n yleissopimuksen maaliskuussa 2015 ja edellytti, että ennen yleissopimuksen ratifiointin loppuun saattamista on varmistettava, että sopimuksen 14 artiklan ratifiointin edellytykset täyttyvät kansallisessa lainsäädännössä. Hallituksen esityksessä ehdotetaan kehitysvammaisten henkilöiden itsemääräämisoikeuden rajoittamista koskevien kehitysvammaisten erityishuollosta annetun lain (kehitysvammalaki) säännösten muuttamista siten, että vammaisyleissopimuksen ratifiointin edellytykset täyttyvät. Lisäksi ehdotetaan itsemääräämisoikeuden vahvistamista koskevien säännösten lisäämistä kehitysvammalakiin. Muilta osin kehitysvammalainsäädäntö on valiokunnan saaman selvityksen mukaan tarkoitettu uudistaa vammaisia henkilöitä koskevan sosiaalihuollon erityislainsäädännön uudistamishankkeen yhteydessä. Lisäksi sosiaalihuollon asiakkaan ja potilaan itsemääräämisoikeuden vahvistamista ja rajoitustoimenpiteiden käytön edellytyksiä koskevan kokonais-uudistuksen valmistelua on tarkoitettu jatkaa erillisenä hankkeena.

Valiokunta pitää vammaisyleissopimuksen ratifiointia erittäin tärkeänä vammaisten oikeuksien toteutumisen kannalta. Perustuslaissa turvattujen perusoikeuksien rajoittaminen edellyttää riittävän täsmällistä ja tarkkarajaista lainsäädäntöä. Voimassa olevassa kehitysvammalaissa on vain yleissäännös rajoitustoimenpiteiden käytöstä. Perusoikeuksia rajoittavia toimenpiteitä on kuitenkin käytetty erityishuollossa ilman tarkempien lain säännösten tukeakin esimerkiksi tilanteissa, joissa on pyritty turvaamaan erityishuollossa olevan henkilön oikeus välttämättömään huolenpitoon eikä lievempiä keinoja ole ollut käytettävissä tai ne ovat osoittautuneet riittämättömiksi.

Valiokunnan mietintö StVM 4/2016 vp

Ehdotettujen muutosten johdosta saavat vammaisiin kohdistuvat erilaiset rajoitustoimenpiteet huomattavan suuren osuuden lain sisällöstä ja perusteluista. Samalla sääntelystä muodostuu varsin yksityiskohtaista ja osittain vaikeasti hahmotettavaa. Valiokunta korostaa sitä lähtökohtaa, että ehdotetut rajoitustoimenpiteet ovat kehitysvammaisten erityishuollossa viimesijaisia ja käytettävissä vain silloin, kun muut toimet eivät ole riittäviä, ja vain välttämättömän ajan. Valiokunta pitää välttämättömänä, että erityishuollossa jatkuvasti pyritään vähentämään rajoitustoimenpiteiden tarvetta käyttämällä ja kehittämällä erilaisia ennalta ehkäiseviä toimintatapoja ja edistämällä kehitysvammaisten mahdollisuuksia normaaliin elämään. Myös henkilöstön osaamisen ja vuorovaikutustaitojen jatkuvalla kehittämisellä on erittäin suuri merkitys hoidon ja huollon onnistumisen kannalta.

Valiokunta ehdottaa lakiehdotuksen hyväksymistä lähinnä perustuslakivaliokunnan lausunnoista (PeVL 15/2015 vp ja PeVL 12/2016 vp) johtuvin muutoksin. Valiokunnan käsityksen mukaan ehdotetut muutokset parantavat erityishuollossa olevien kehitysvammaisten henkilöiden oikeusturvaa ja saattavat Suomen lainsäädännön vammaisyleissopimuksen ratifioinnin edellyttämälle tasolle.

Perustuslakivaliokunta antoi hallituksen esityksestä lausunnon, jonka mukaan lakiehdotus voidaan käsitellä tavallisen lain säätämisyjärjestyksessä, jos valiokunnan sen 33 ja 38 §:stä sekä rajoitustoimenpiteistä säätämisestä tekemät valtiosääntöoikeudelliset huomautukset otetaan asianmukaisesti huomioon (PeVL 15/2015 vp). Perustuslakivaliokunta piti asian luonteen vuoksi välttämättömänä, että sosiaali- ja terveysvaliokunta saattaa sääntelyn perustuslakivaliokunnan uudelleen arvioitavaksi, jos se päättyy ehdottamaan lakiin uusia säännöksiä rajoitustoimenpiteiden käytöstä.

Sosiaali- ja terveysvaliokunta ehdotti mietintöluonnoksessaan perustuslakivaliokunnan lausunnon johdosta hallituksen esityksen säännöksiä muutettavaksi. Mietintöluonnos sisälsi muun ohella laajat säännösehdotukset rajoitustoimenpiteistä. Tämän vuoksi sosiaali- ja terveysvaliokunta pyysi 17.3.2016 perustuslakivaliokunnalta uutta lausuntoa mietintöluonnoksen sisältämistä muutoksista lakiehdotukseen. Perustuslakivaliokunnan mukaan lakiehdotus voidaan käsitellä tavallisen lain säätämisyjärjestyksessä, mutta se piti perusteltuna lakiehdotuksen täydentämistä (PeVL 12/2016 vp). Sosiaali- ja terveysvaliokunta on mietinnössään ottanut huomioon perustuslakivaliokunnan lausunnot ja täydentänyt lakiehdotusta ja sen perusteluja.

Vammaisyleissopimus

Esityksen perustelujen mukaan voimassa olevan kehitysvammalain kaksi säännöstä ovat ristiriidassa vammaisyleissopimuksen kanssa. Lain 32 §:n 1 momentissa asetetaan vammaisuus yhdeksi edellytykseksi tahdonvastaiseen erityishuoltoon määräämiselle. Vammaisyleissopimuksen 14 artikla kieltää vapaudenriiston vammaisuuden perusteella. Lisäksi lain 42 §:n säännös pakon käyttämisestä kehitysvammaisten erityishuollossa on sisällöltään hyvin yleinen, eikä se sen vuoksi täytä vammaisyleissopimuksen vaatimuksia.

Hallituksen esityksessä ehdotetaan lain 32 §:n 1 momenttia muutettavaksi siten, että tahdosta riippumattomaan erityishuoltoon määräämisen edellytykset määriteltäisiin neutraalilla tavalla eikä diagnosoiperusteisesti, kuten voimassa olevassa laissa.

Valiokunnan mietintö StVM 4/2016 vp

Lain 42 § ehdotetaan korvattavaksi uudella 3 a luvulla. Luvussa säädetään muun muassa toimenpiteistä erityishuollossa olevan kehitysvammaisen henkilön itsemääräämisoikeuden ja itsenäisen suoriutumisen vahvistamiseksi, erityishuollossa käytettävistä rajoitustoimenpiteistä sekä rajoitustoimenpiteiden jälkiselvittelystä ja kirjaamisesta.

Itsemääräämisoikeuden vahvistaminen ja oikeusturva

Kehitysvammalakiin ehdotettujen muutosten tarkoituksena on tukea ja edistää erityishuollossa olevan henkilön itsemääräämisoikeutta ja itsenäistä suoriutumista siten, että jokaisella erityishuollossa olevalla kehitysvammaisella henkilöllä on mahdollisuus täysimääräiseen osallistumiseen yhteiskunnassa. Osallistumisen kannalta keskeistä on myös erityishuollossa olevan henkilön oikeus osallistua ja vaikuttaa palvelujensa toteuttamiseen ja sisältöön sekä muihin itseään koskeviin asioihin. Mahdollisimman normaalin elämän turvaaminen kehitysvammaisille henkilöille tarkoitetuissa asumispalveluyksiköissä ja laitoksissa vähentää tarvetta turvautua rajoitustoimenpiteiden käyttöön.

Jos rajoitustoimenpidettä joudutaan käyttämään, on välttämätöntä arvioida rajoitustoimenpiteen käyttöön johtaneita syitä ja keinoja, joiden avulla vastaisuudessa voidaan vähentää rajoitustoimenpiteiden käyttöä. Yksilöllisessä arvioinnissa tulee tarvittaessa myös harkita, onko kyseinen toimintayksikkö asianomaiselle henkilölle oikea paikka vai vastaako siirto toiseen yksikköön paremmin hänen tarpeitaan.

Rajoitustoimenpiteiden edellytysten sääntelyn ohella kehitysvammalakiin ehdotetaan lisättäväksi säännökset muun muassa kohtuullisista mukautuksista, henkilöstön asiantuntemuksesta, riittävyydestä ja koulutuksesta, itsemääräämisoikeutta vahvistavista kaluste-, väline- ja tilaratkaisuista, rajoitustoimenpiteiden käytön vähentämisestä, käytettyjen rajoitustoimenpiteiden kirjaamisesta ja jälkiselvittelystä sekä niitä koskevasta selvitys- ja tiedoksiantovelvollisuudesta. Edelleen lakiin ehdotetaan otettavaksi uudet virka- ja vahingonkorvausvastuuta sekä tehostettua viranomaisvalvontaa koskevat säännökset.

Valiokunta toteaa, että esityksen tavoitteiden toteutuminen edellyttää merkittävää panostamista lain toimeenpanoon ja siihen liittyvään koulutukseen ja ohjaukseen. Muutoksista on myös tiedotettava ymmärrettävässä muodossa ja saavutettavalla tavalla palvelujen käyttäjille ja heidän läheisilleen. Valiokunta katsoo vammaisjärjestöjen tavoin, että itsemääräämisoikeuden vahvistaminen ja rajoitustoimenpiteiden käytön vähentäminen liittyvät myös asenteisiin, toimintatapoihin ja palvelujen rakenteisiin, joihin on välttämätöntä vaikuttaa, jotta lain tavoitteet toteutuvat.

Perustuslakivaliokunta ehdotti lausunnossaan harkittavaksi mielenterveyslakia vastaavien, ulkopuolista arviota koskevien säännösten sisällyttämistä kehitysvammalakiin. Tahdosta riippumattoman erityishuollon jatkamista koskeva menettely eroaa mielenterveyslain mukaisesta tahdosta riippumattoman hoidon jatkamista koskevasta menettelystä. Tahdosta riippumattoman psykiatrisen hoidon jatkamisesta päättää sairaalan ylilääkäri tarkkailusta vastaavan lääkärin laatiman tarkkailulusunnon perusteella, jolloin hoidon tarpeen arviointiin osallistuu kaksi lääkäriä, jotka molemmat työskentelevät sairaalassa, jossa potilaalle annetaan tahdosta riippumatonta hoitoa. Kehitysvammaisten erityishuollossa päätöksen jatkamisesta tekee aina monijäseninen erityishuollon johtoryhmä tutkimuslausunnon perusteella ja tutkimuslausunnonkin laatii kolme eri asiantunti-

Valiokunnan mietintö StVM 4/2016 vp

jaa, jolloin henkilön erityishuollon tarve tulee arvioiduksi usean asiantuntijan toimesta. Lisäksi erityishuollon johtoryhmä on erillinen toimielin suhteessa erityishuollon toimintayksikköön, jossa henkilölle annetaan tahdosta riippumatonta erityishuoltoa. Valiokunta katsoo, että ulkopuolinen arviointi toteutuu kehitysvammahuollossa riittävällä tavalla.

Perusoikeuksien rajoittaminen

Laissa ehdotetaan säädettäväksi sellaisista rajoitustoimenpiteistä, jotka ovat ehdottoman välttämättömiä erityishuollon asianmukaiseksi toteuttamiseksi. Ehdotetussa 42 d §:ssä säädettäisiin rajoitustoimenpiteiden käytölle asetetuista yleisistä edellytyksistä, joiden on aina täyttyvä kutakin rajoitustoimenpidettä käytettäessä. Rajoitustoimenpiteitä saadaan käyttää kolmen edellytyksen täytyessä samanaikaisesti: henkilö ei kykene tekemään hoitoaan ja huolenpitoaan koskevia ratkaisuja eikä ymmärtämään käyttäytymisensä seurauksia; rajoitustoimenpiteen käyttäminen on välttämätöntä asianomaisen henkilön tai jonkun toisen henkilön terveyden tai turvallisuuden suojaamiseksi tai merkittävän omaisuusvahingon ehkäisemiseksi; ja muut, lievemmat keinot eivät ole tilanteeseen soveltuvia tai riittäviä.

Säännöksessä korostetaan myös rajoitustoimenpiteen käytön perusteltavuutta, turvallisuutta sekä niiden käytön lopettamista heti, kun käyttäminen ei ole välttämätöntä. Valiokunta katsoo perustuslakivaliokunnan tavoin, että ehdotetut yleiset edellytykset ovat omiaan korostamaan rajoitustoimenpiteiden käytön poikkeuksellisuutta, oikeasuhtaisuutta ja viimesijaisuutta. Rajoitustoimenpiteitä lievempien keinojen käyttämättä jättämisen syynä ei saa olla esimerkiksi henkilökunnan vähäisyys. Jos henkilöön kohdistetaan useampia rajoitustoimia samanaikaisesti tai peräkkäin, niiden yhteisvaikutukseen on kiinnitettävä erityistä huomiota. Rajoitustoimenpide on suoritettava ihmisarvoa kunnioittaen, mahdollisimman turvallisesti ja henkilön perustarpeista huolehtien. Rajoitustoimenpiteiden käyttö sidotaan perusoikeuksien kannalta hyväksyttävien tarkoituksiin, eikä rajoitustoimenpiteitä saa siten käyttää esimerkiksi rangaistus- tai kasvatustarkoituksessa.

Hallituksen esitykseen sisältyvässä lakiehdotuksessa kehitysvammalakiin ehdotettiin neljää rajoitustoimenpidesäännöstä: kiinnipitäminen, aineiden ja esineiden haltuunotto, henkilöntarkastus ja lyhytaikainen, enintään kaksi tuntia kestävä erillään pitäminen. Perustuslakivaliokunta toteaa sosiaali- ja terveysvaliokunnalle antamassaan lausunnossa, että ehdotetut säännökset yksittäisistä rajoitustoimenpiteistä vastaavat sisällöltään pitkälti perustuslakivaliokunnan myötävaikutuksella säädetyssä mielenterveyslaissa ja lastensuojelulaissa olevia säännöksiä, eikä valiokunnalla ollut tältä osin huomautettavaa säännösehdoituksista. Perustuslakivaliokunta piti kuitenkin kiinnipitämistä koskevan 42 f §:n täydentämistä toimenpiteen tarkoitusta kuvaavalla maininnalla perusteltuna.

Sosiaali- ja terveysvaliokunta ehdottaa lakiehdotuksen täydentämistä ja muuttamista perustuslakivaliokunnan lausunnon perusteella yksityiskohtaisista perusteluista tarkemmin ilmenevällä tavalla. Rajaa tahdosta riippumattoman ja vapaaehtoisen erityishuollon välillä ehdotetaan selkeytettävän 38 §:ään tehtävillä muutoksilla. Lakiehdotusta on ehdotettu täydennettäväksi muun muassa menettelysäännöksillä, jotka koskevat tutkimuksen suorittamista ennen tahdosta riippumattomaan erityishuoltoon määräämistä. Lisäksi lakiin ehdotetaan lisättäväksi hoidollisia rajoit-

Valiokunnan mietintö StVM 4/2016 vp

tustoimenpiteitä, rajoittavia välineitä ja asusteita sekä liikkumisvapauden rajoittamista koskevat säännökset perustuslakivaliokunnan edellyttämällä tavalla.

Osaa ehdotetuista rajoitustoimenpiteistä voidaan käyttää myös vapaaehtoisessa erityishuollossa oleviin henkilöihin, mikä poikkeaa mielenterveyslaissa säädetyistä. Rajoitustoimenpiteiden käyttäminen vapaaehtoisessa erityishuollossa voi olla hyväksyttävää erityisesti silloin, kun ehdotetun 42 d §:n mukaiset yleiset edellytykset täyttyvät ja kun rajoitustoimenpiteen käyttöä edellyttävä tilanne on kiireellinen tai poikkeuksellinen. Joissakin tapauksissa myös merkittävää julkisen vallan käyttöä sisältäviä rajoitustoimenpiteitä (hoidollisia rajoitustoimenpiteitä (42 j §), rajoittavia välineitä ja asusteita (42 l §) ja valvottua liikkumista (42 m §), on perusteltua voida käyttää myös vapaaehtoisessa erityishuollossa muissakin kuin kiireellisissä tilanteissa.

Vapaaehtoisessa erityishuollossa on henkilöitä, jotka eivät vastusta erityishuollon antamista sinänsä, mutta joiden kohdalla joudutaan käyttämään toisinaan pidempikestoisesti myös merkittävämpiä rajoitustoimenpiteitä. Henkilö ei esimerkiksi kehitysasteensa vuoksi voi välttämättä liikkua turvallisesti ulkona ilman saattajaa. Tällöin hänelle saattaa olla välttämätöntä tehdä ehdotetun 42 m §:n mukainen päätös valvotusta liikkumisesta, vaikka henkilö ei vastustaisi erityishuollon antamista sinänsä. Vastaavasti saattaa olla tilanteita, joissa vapaaehtoisessa erityishuollossa oleva henkilö toistuvasti vastustaa hänelle päivittäin annettavan välttämättömän, mutta epämiellyttävän lääkityksen antamista. Sen sijaan pidempikestoista poistumisen estämistä sovellettaisiin vain tahdosta riippumattomassa erityishuollossa. Jos merkittävämmiin rajoittaviin rajoitustoimenpiteisiin joudutaan käyttämään vapaaehtoisessa erityishuollossa toistuvasti, on kuitenkin ehdotetun 42 e §:n mukaan arvioitava, täyttyvätkö ehdotetun 32 §:n mukaiset edellytykset tahdosta riippumattoman erityishuollon antamiselle.

Itsemääräämisoikeuden edellä kuvatun sääntelyn arvioinnilla on laajempaa merkitystä myös valmisteltaessa esimerkiksi muistisairaiden henkilöiden liikkumisvapauden rajoittamisen edellytyksiä koskevaa lainsäädäntöä. Ehdotettujen valvottua liikkumista koskevien rajoitustoimenpiteiden käytön mahdollistaminen vain tahdosta riippumattomassa hoidossa saattaisi tulevaisuudessa edellyttää erittäin suurta määrää tahdosta riippumattomaan hoitoon määräämistä koskevia päätöksiä. Kehitysvammalain käsittelyn yhteydessä vammaisjärjestöt ovat katsoneet, ettei toistuvaa tai useampien rajoitustoimenpiteidenkään käyttöä tule automaattisesti yhdistää tahdosta riippumattoman erityishuollon tarpeeseen. Valiokunta pitää perusteltuna ja vammaisyleissopimuksen mukaisena, että tällaisissa tilanteissa voidaan käyttää henkilön perusoikeuksia vähemmän rajoittavaa toimenpidettä kuin tahdosta riippumattomaan erityishuoltoon määräämistä.

Julkisen vallan käyttö

Erityishuollon yksityiset palvelut täydentävät erityishuoltopiirien ja kuntien tuottamista palveluista muodostuvaa julkista palvelujärjestelmää. Yksityiset palveluntuottajat antavat erityishuollon palveluja myös vaativille asiakasryhmille. Sen vuoksi esityksessä ehdotetaan, että rajoitustoimenpiteitä saadaan käyttää myös yksityisen palvelujen tuottajan ylläpitämissä tehostetun palveluasumisen yksiköissä ja laitoksissa. Rajoitustoimenpiteiden käyttöä koskevan toimivallan antamista yksityisille palveluntuottajille on pidettävä välttämättömänä erityishuollon tehtävien taroituksenmukaiseksi hoitamiseksi. Ehdotuksessa on rajattu merkittävää julkisen vallan käyttöä sisältävät tehtävät viranomaisille, vaikka erityishuoltoa annettaisiin yksityisessä erityishuollon

Valiokunnan mietintö StVM 4/2016 vp

toimintayksikössä. Erityishuollon henkilöstöltä edellytetään tehtävään soveltuvaa koulutusta, ja yksityiset toimintayksiköt ovat julkisen vallan asianmukaisessa valvonnassa.

Erityishuoltoa järjestävän erityishuoltopiirin kuntayhtymän ja erityishuoltoa järjestävän kunnan on järjestämisvelvollisuuteensa kuuluen huolehdittava asianmukaisista laissa säädetyistä päätöksentekojärjestelyistä järjestämässään erityishuollossa. Jollei erityishuollon toimintayksikössä, jossa annetaan erityishuoltopiirin tai kunnan järjestämää erityishuoltoa, ole ehdotetuissa säännöksissä tarkoitettua virkasuhteessa olevaa vastaavaa johtajaa tai virkasuhteessa olevaa lääkäriä, tulee erityishuoltopiirin tai kunnan tehdä tarvittavat järjestelyt virkasuhteisen sosiaalityöntekijän tai virkasuhteisen lääkärin päätöksen saamiseksi.

Raja tahdosta riippumattoman ja vapaaehtoisen erityishuollon välillä

Erityishuoltoa annettaessa sovelletaan sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annettua lakia (sosiaalihuollon asiakaslaki, 812/2000), jonka 8 §:n mukaan sosiaalihuoltoa toteutettaessa on ensisijaisesti otettava huomioon asiakkaan toivomukset ja mielipide ja muutoinkin kunnioitettava hänen itsemääräämisoikeuttaan. Asiakkaalle on annettava mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa palvelujensa suunnitteluun ja toteuttamiseen. Sama koskee hänen sosiaalihuoltoonsa liittyviä muita toimenpiteitä. Asiakasta koskeva asia on käsiteltävä ja ratkaistava siten, että ensisijaisesti otetaan huomioon asiakkaan etu.

Jos täysi-ikäinen asiakas ei sairauden, henkisen toimintakyvyn vajavuuden tai muun vastaavan syyn vuoksi pysty osallistumaan ja vaikuttamaan palvelujensa tai sosiaalihuoltoonsa liittyvien muiden toimenpiteiden suunnitteluun ja toteuttamiseen taikka ymmärtämään ehdotettuja ratkaisuvaihtoehtoja tai päätösten vaikutuksia, on asiakkaan tahtoa selvitettävä sosiaalihuollon asiakaslain 9 §:n mukaisesti yhteistyössä hänen laillisen edustajansa taikka omaisensa tai muun läheisen henkilön kanssa.

Sosiaalihuollon asiakaslain 10 §:n mukaan alaikäisen asiakkaan toivomukset ja mielipide on selvitettävä ja otettava huomioon hänen ikänsä ja kehitystasonsa edellyttämällä tavalla.

Erityishuoltoa on järjestettävä ensisijaisesti vapaaehtoisesti yhteisymmärryksessä henkilön kanssa. Täysi-ikäisen henkilön tahtoa on selvitettävä asiakaslain 9 §:ssä tarkoitetuissa tilanteissa säännöksessä mainittujen tahojen kanssa. Asiakaslain 8 ja 9 §:n perusteella täysi-ikäiselle henkilölle voidaan antaa vapaaehtoista erityishuoltoa, vaikkei hän kykenisi antamaan siihen tietoista suostumustaan, jos se katsotaan hänen etunsa mukaiseksi eikä henkilö vastusta erityishuollon antamista.

Alaikäisen vapaaehtoinen erityishuolto järjestetään ensisijaisesti yhteisymmärryksessä alaikäisen henkilön huoltajan tai muun laillisen edustajan sekä, alaikäisen iästä ja kehitystasosta riippuen, alaikäisen itsensä kanssa. Lisäksi alaikäisen toivomukset ja mielipide on selvitettävä ja otettava huomioon asiakaslain 10 §:n mukaisesti. Hallintolain (434/2003) 14 §:n mukaan viisitoista vuotta täyttäneellä alaikäisellä ja hänen huoltajallaan tai muulla laillisella edustajallaan on kummallakin oikeus erikseen käyttää puhevaltaa hallintoasiassa, joka koskee alaikäisen henkilöä taikka henkilökohtaista etua tai oikeutta.

Valiokunnan mietintö StVM 4/2016 vp

Täysi-ikäiselle henkilölle ei voida antaa vapaaehtoista erityishuoltoa, jos hän vastustaa vapaaehtoisen erityishuollon antamista. Henkilön mielipide erityishuollon antamisesta voi myös vaihdella niin, ettei hänen tahdostaan saada selvyttä. Tällöin henkilö voidaan määrätä tahdosta riippumattomaan erityishuoltoon ainoastaan, jos ehdotetun 32 §:n mukaiset edellytykset täyttyvät. Vastaavasti, jos alaikäisen henkilön laillinen edustaja tai iältään ja kehitystasoltaan riittävän kehittynyt alaikäinen vastustaa vapaaehtoisen erityishuollon antamista, sitä ei voida antaa. Vähintäänkin viisitoista vuotta täyttäneen alaikäisen vastustus on esteenä vapaaehtoisen erityishuollon antamiselle. Tahdosta riippumattoman erityishuollon antamisesta päätetään tällöin ehdotetun 32 §:n mukaisin perustein.

Tahdosta riippumaton erityishuolto

Lakiehdotuksen 32 §:n 2 momentin mukaan tahdosta riippumaton erityishuolto toteutetaan sosiaalihuoltolain 21 §:n 4 momentissa tarkoitettuna tehostetun palveluasumisen yksikössä tai 22 §:ssä tarkoitettuna laitoksessa taikka vastaavassa yksityisessä sosiaalihuollon toimintayksikössä tai laitoksessa, jossa on riittävä lääketieteen, psykologian ja sosiaalityön asiantuntemus vaativan hoidon ja huolenpidon toteuttamista ja seurantaan varten. Sääntely edellyttää, että kyseisissä yksiköissä on henkilökuntaa myös yöaikaan ja henkilöstöltä edellytetään riittävää koulutusta vaativaan tehtävään. Sosiaali- ja terveydenhuollon uudistuksen yhteydessä on saadun selvityksen mukaan tarkoitus tarkemmin määrittellä, mihin kaikkein vaativin erityishuolto keskitetään. Koska tahdosta riippumatonta erityishuoltoa saavien henkilöiden vuotuinen määrä on melko vähäinen, on palvelujen keskittäminen tiettyihin vaativia erityishuollon palveluja antaviin yksiköihin tarkoituksenmukaista.

Tehostetun palveluasumisen yksikön ja laitoksen käsitteet on määritelty edellä mainituissa sosiaalihuoltolain säännöksissä. Tehostetun palveluasumisen ja laitospalvelujen sisällöstä, kuten kuntoutuksesta, säädetään niin ikään jo sosiaalihuoltolaissa. Sosiaalihuoltolain 21 §:n mukaista tehostettua palveluasumista järjestetään henkilöille, joilla hoidon ja huolenpidon tarve on ympärivuorokautista. Palveluasumisella tarkoitetaan palveluasunnossa järjestettävää asumista ja palveluja. Palveluihin sisältyvät asiakkaan tarpeen mukainen hoito ja huolenpito, toimintakykyä ylläpitävä ja edistävä toiminta, ateria-, vaatehuolto-, peseytymis- ja siivouspalvelut sekä osallisuutta ja sosiaalista kanssakäymistä edistävät palvelut. Tehostetussa palveluasumisessa palveluja järjestetään asiakkaan tarpeen mukaisesti ympärivuorokautisesti. Asumispalveluja toteutettaessa on huolehdittava siitä, että henkilön yksityisyyttä ja oikeutta osallistumiseen kunnioitetaan ja hän saa tarpeenmukaiset kuntoutus- ja terveydenhuollon palvelut.

Sosiaalihuoltolain 22 §:n mukaan sosiaalihuollon laitospalveluilla tarkoitetaan hoidon ja kuntouttavan toiminnan järjestämistä jatkuvaa hoitoa antavassa sosiaalihuollon toimintayksikössä. Laitospalveluja voidaan järjestää lyhytaikaisesti tai jatkuvasti, päivisin, öisin tai ympärivuorokautisesti. Pitkäaikainen hoito ja huolenpito voidaan toteuttaa laitoksessa vain, jos se on henkilön terveyden tai turvallisuuden kannalta perusteltua taikka siihen on muu laissa erikseen säädetty peruste. Laitospalveluja toteutettaessa henkilölle on järjestettävä hänen yksilöllisten tarpeidensa mukainen kuntoutus, hoito ja huolenpito. Hänelle on lisäksi pyrittävä järjestämään turvallinen, kodinomainen ja virikkeitä antava elinympäristö, joka antaa mahdollisuuden yksityisyyteen ja edistää kuntoutumista, omatoimisuutta ja toimintakykyä.

Valiokunnan mietintö StVM 4/2016 vp

Sosiaalihuollon laitoksia on saadun selvityksen mukaan jatkossa tarkoitus enenevässä määrin purkaa ja muuttaa tehostetun palveluasumisen yksiköiksi. Tavoitteena on, että laitosasumisesta luovutaan vuoteen 2020 mennessä. Laitoksissa on tarkoitus toteuttaa jatkossa vain lyhytaikaisia laitospalveluja. Tahdosta riippumaton erityishuolto on pääsääntöisesti lyhytaikaista ja tilapäistä, mutta joissain tilanteissa tahdosta riippumattoman erityishuollon tarve voi olla myös useita vuosia kestävää. Tahdosta riippumatonta erityishuoltoa voidaan antaa sellaisissa laitoksissa ja tehostetun palveluasumisen yksiköissä, joilla on toimintaedellytykset tahdosta riippumattoman erityishuollon antamiseen. Erityishuoltoa järjestävällä erityishuoltopiirillä ja kunnalla on järjestämisvelvollisuutensa perusteella velvollisuus huolehtia siitä, että tahdosta riippumattomassa erityishuollossa olevat henkilöt saavat tarpeitaan vastaavaa hoitoa, huolenpitoa ja kuntoutusta. Erityishuolto on järjestettävä toimintayksikössä, joka pystyy tuottamaan henkilölle tarvittavat palvelut.

Seuranta

Kuten edellä on todettu, muodostuu kehitysvammalain sääntelykokonaisuudesta muun muassa säännösten tarkkarajaisuuden ja täsmällisyysvaatimusten vuoksi yksityiskohtainen, mikä voi vaikeuttaa sen soveltamista käytännössä. Yksityiskohtaisen sääntelyn on pelätty voivan johtaa myös vaaraan rajoitustoimenpiteiden käytöstä silloinkin, kun lievempiä keinoja olisi mahdollista löytää. Päätöksentekomenettelyä ja asioiden kirjaamista ja raportointia koskevien säännösten tarkoituksenmukaisuutta ja kehittämistarpeita on arvioitava lainsäädännön käytännön soveltamisessa. Valiokunta pitää tämän vuoksi erityisen tärkeänä, että yksittäistapauksellisen valvonnan lisäksi lain toteutumista seurataan ja arvioidaan valtakunnallisesti ja tarvittaessa tarkistetaan sääntelyä.

Valiokunta pitää perustuslakivaliokunnan tavoin välttämättömänä, että lainsäädännön käytännön toteutumista seurataan ja ehdottaa asiasta lausumaa. (*Valiokunnan lausumaehdotus*)

VALIOKUNNAN YKSITYISKOHTAISET PERUSTELUT

1 a §. Hallituksen esityksen mukaan rajoitustoimenpiteitä voi toteuttaa vain toimintayksikön henkilökuntaan kuuluva sosiaali- tai terveydenhuollon ammattihenkilö. Koska lakia ja asetusta sosiaalihuollon ammattihenkilöistä ei sovelleta kehitysvamma-alan ammattitutkinnon suorittaneisiin, valiokunta ehdottaa uutta 1 a §:ää, jonka nojalla myös esimerkiksi kehitysvamma-alan ammattitutkinnon suorittaneet voivat toteuttaa 3 a luvun mukaisia rajoitustoimenpiteitä ja olla mukana suorittamassa 33 §:ssä säädettyä tutkimusta.

33 §. Perustuslakivaliokunnan lausunnon perusteella ehdotetaan pykälän täydentämistä tutkimuksen suorittajaa, sisältöä ja menettelytapaa koskevilla säännöksillä.

Tutkimukseen määrääminen perustuu ehdotuksen mukaan hakemuksen lisäksi muihin tarvittaviin sosiaali- ja terveydenhuollon tutkimuksiin ja selvityksiin. Erityishuollon johtoryhmän on ehdotetun 1 momentin mukaan tehtävä säädettyjen edellytysten täytyessä kirjallinen päätös tutkimukseen määräämisestä kiireellisissä tapauksissa viivytyksettä ja muulloin viimeistään seitsemän päivän kuluessa hakemuksen saapumisesta. Päätökseen voi hakea muutosta hallinto-oikeu-

Valiokunnan mietintö StVM 4/2016 vp

delta, mutta päätös voidaan hallintolainkäyttölain nojalla panna täytäntöön heti muutoksenhausta huolimatta.

Valiokunta ehdottaa perustuslakivaliokunnan lausunnon perusteella pykälän 1 momenttiin säännöstä henkilön oman mielipiteen selvittämisestä ennen tutkimukseen määräämistä. Henkilöä ja hänen huoltajaansa tai muuta laillista edustajaansa kuullaan hallintolain mukaisesti. Myös esimerkiksi alle 15-vuotiaan henkilön, jonka puhevaltaa käyttää hallintoasiassa hänen huoltajansa tai muu laillinen edustajansa, oma mielipide on aina selvitettävä.

Jos täysi-ikäisellä henkilöllä ei ole laillista edustajaa, on 1 momentin mukaan henkilön palvelujen suunnitteluun ja toteuttamiseen osallistuvalla omaisella tai muulle läheiselle varattava tilaisuus tulla kuulluksi hallintolaissa säädetyllä tavalla. Tällaisella omaisella tai muulla läheisellä on myös ehdotetun 81 b §:n 3 momentin mukaan mahdollisuus hakea muutosta päätökseen. Lisäksi alaikäisen henkilön vanhemmille ja henkilölle, jonka hoidossa ja kasvatuksessa alaikäinen on ollut välittömästi ennen tutkimukseen määräämistä, on varattava tilaisuus tulla kuulluksi hallintolaissa säädetyllä tavalla.

Pykälän 2 momenttiin ehdotetaan säännöstä, jonka mukaan myös tutkimusta suoritettaessa on selvitettävä henkilön oma mielipide. Lisäksi henkilölle ja muille 1 momentissa tarkoitetuille tahoille on varattava tilaisuus tulla kuulluksi hallintolaissa säädetyllä tavalla. Näin ollen ennen päätöstä siitä, määrätäänkö henkilö tahdosta riippumattomaan erityishuoltoon, on kuuleminen järjestettävä vastaavalla tavalla kuin ennen henkilön määräämistä tutkimukseen.

Koska voimassa olevan lain mukainen viiden päivän tutkimusaika on käytännössä osoittautunut liian lyhyeksi asianmukaisen tutkimuksen ja erityishuollon johtoryhmän päätöksenteon kannalta, määräaika ehdotetaan pidennettäväksi 14 päivään. Tämän ajan kuluessa on tutkimuksen ja siitä annettavan lausunnon lisäksi tehtävä 3 momentin mukainen kirjallinen päätös erityishuoltoon määräämisestä. Tutkittavana pitäminen on kuitenkin lopetettava heti, jos ilmenee, ettei erityishuoltoon määräämiseen ole edellytyksiä.

Perustuslakivaliokunnan lausunnon perusteella ehdotetaan 2 momentissa, että tutkimuksen tekevän lääkärin, psykologin ja sosiaalityöntekijän on oltava kehitysvammahuoltoon perehtyneitä laillistettuja ammattihenkilöitä ja heidän on oltava virkasuhteessa. Tutkimus voidaan tehdä julkisessa tai yksityisessä erityishuollon toimintayksikössä, jossa voidaan ehdotetun 32 §:n 2 momentin mukaan antaa tahdosta riippumatonta erityishuoltoa.

Tutkimuslausunnon on sisällettävä perusteltu kannanotto tahdosta riippumattomaan erityishuoltoon määräämisen edellytysten täyttymisestä.

38 §. Perustuslakivaliokunnan lausunnon mukaan tahdosta riippumattoman ja vapaaehtoisen erityishuollon välisen eron hämärtyminen muodostuu erityisen ongelmalliseksi lakiehdotuksen 38 §:ssä. Lausunnon mukaan säännöksen muotoilu näyttäisi merkitsevän sitä, että vain henkilön oma nimenomainen kieltäytyminen erityishuollosta puolivuotisjakson jälkeen voisi johtaa sen selvittämiseen, ovatko erityishuollon edellytykset edelleen olemassa. Pykälän 1 momenttia ehdotetaan täsmennettäväksi siten, että henkilölle on tehtävä ilman erillistä tutkimukseen määräämispäätöstä 33 §:n 2 momentissa tarkoitettulla tavalla uusi tutkimus, jos on ilmeistä, että tahdosta

Valiokunnan mietintö StVM 4/2016 vp

riippumattoman erityishuollon edellytykset jatkuvat kuuden kuukauden määräajan jälkeen. Erityishuollon jatkamisesta tehtävän päätöksen perusteella erityishuoltoa voidaan jatkaa enintään kuusi kuukautta kerrallaan. Myös jatkamispäätös on valituskelpoinen ja alistettava hallinto-oikeuden vahvistettavaksi. Jatkamispäätös voidaan panna täytäntöön heti muutoksenhausta huolimatta.

Pykälään ehdotetaan lisättäväksi mielenterveyslain 12 d §:ää vastaava uusi 2 momentti, jonka mukaan erityishuollon toimintayksikköön tahdosta riippumatta määrättyllä henkilöllä ja hänen laillisella edustajallaan on oikeus saada tahdosta riippumattoman erityishuollon jatkamisen edellytykset erityishuollon johtoryhmän arvioitavaksi erityishuollon kestäessä myös ennen puolen vuoden enimmäisajan täyttymistä. Jos laillista edustajaa ei ole, oikeus asian vireille saamiseen olisi myös omaisella tai muulla läheisellä, joka osallistuu henkilön palvelujen suunnitteluun ja toteuttamiseen. Johtoryhmän on tällöin arvioitava tahdosta riippumattoman erityishuollon jatkamisen edellytykset ja, jos edellytyksiä tahdosta riippumattomalle erityishuollolle ei ole olemassa, toimittava tahdosta riippumattoman erityishuollon lopettamisessa 37 §:n mukaisesti. Jos taas edellytykset tahdosta riippumattomalle erityishuollolle ovat johtoryhmän arvion mukaan edelleen olemassa, tahdosta riippumattomana erityishuoltoa voidaan jatkaa voimassa olevan päätöksen mukaisesti ilman erillistä uutta valituskelpoista päätöstä asiasta.

Mikäli aiemmin tehdystä arvioinnista on kulunut alle kuukausi ja on ilmeistä, että muutosta henkilön tilassa ei ole tapahtunut, voidaan arvio jättää tekemättä. Arvion tekemättä jättämisen peruste on kirjattava asiakasasiakirjoihin. Arvion tekemättä jättämisestä ei tehdä tällöin erillistä valituskelpoista päätöstä.

39 §. Pykälään ehdotetaan teknistä tarkistusta.

42 b §. Rajoitustoimenpiteiden käyttöä koskevien säännösten soveltamisala. Hallituksen esityksen mukaan säännöksessä tarkoitettujen rajoitustoimenpiteiden käyttö on mahdollista vain tehostetussa palveluasumisessa tai laitospalveluissa tai vastaavissa yksityisissä palveluissa. Lähtökohtana on, että jos erityishuollossa olevan henkilön kohdalla arvioidaan jouduttavan käyttämään rajoitustoimenpiteitä, henkilön palvelut on järjestettävä siten, että paikalla on jatkuvasti ympärivuorokauden sosiaali- tai terveydenhuollon henkilökuntaa. Saadun selvityksen perusteella voidaan kuitenkin pitää perusteltuna rajoitustoimenpiteiden käytön sallimista osittain myös työ- ja päivätoiminnassa, sillä se mahdollistaa myös haastavampien asiakkaiden osallistumisen työ- ja päivätoimintaan oman asumisyksikön ulkopuolella ja turvaa työ- ja päivätoiminnassa henkilön omaa ja toisten henkilöiden terveyttä ja turvallisuutta. Tällöin on kuitenkin huolehdittava siitä, että myös työ- ja päivätoiminnassa on jatkuvasti paikalla riittävästi sosiaali- tai terveydenhuollon ammattihenkilöitä. Valiokunnan ehdotuksen mukaan muuta kuin lyhytaikaista poistumisen estämistä voidaan käyttää vain tahdosta riippumattomassa erityishuollossa.

Jos rajoitustoimenpiteen säännönmukaisesta ja pitkäkestoisesta käytöstä on päätetty asumispalveluyksikössä tai laitoksessa, ei työ- ja päivätoimintayksikössä ole tarpeen erikseen päättää rajoitustoimenpiteen käytöstä vaan aiempaa päätöstä voidaan toteuttaa. Työ- ja päivätoimintayksiköllä tulee olla käytettävissään riittävä lääketieteen, psykologian ja sosiaalityön asiantuntemus, jos toimintayksikössä käytetään rajoittavia välineitä päivittäisissä toiminnoissa, valvottua liikkumista tai poistumisen estämistä.

Valiokunnan mietintö StVM 4/2016 vp

42 e §. Rajoitustoimenpiteiden käytön arviointi ja vähentäminen. Perustuslakivaliokunnan lausunnon perusteella valiokunta ehdottaa vapaaehtoisen ja tahdosta riippumattoman erityishuollon rajanvedon selkeyttämiseksi säännöstä täsmennettäväksi. Ehdotuksen mukaan on arvioitava henkilön tahdosta riippumattoman erityishuollon tarve, jos vapaaehtoisessa erityishuollossa häneen on kohdistettu toistuvasti tai pitkäaikaisesti säännöksessä mainittuja rajoitustoimenpiteitä. Tällaisia toimenpiteitä ovat välttämättömän terveydenhuollon antaminen, rajoittavien välineiden tai asusteiden käyttö vakavissa vaaratilanteissa, valvottu liikkuminen ja poistumisen estäminen.

42 f §. Kiinnipitäminen. Valiokunta ehdottaa perustuslakivaliokunnan lausunnon perusteella, että 1 momentissa mainitaan kiinnipitämisen olevan mahdollista rauhoittamistarkoituksessa.

42 j §. Välttämättömän terveydenhuollon antaminen vastustuksesta riippumatta. Perustuslakivaliokunnan lausunnon mukaan näyttäisi jäävän epäselväksi, kattavatko perushoitoon kuuluvat toimenpiteet myös sellaiset lääketieteelliset toimenpiteet, joita erityishuollossa oleva henkilö vastustaa. Lausunnon perusteella hoidollisista rajoitustoimenpiteistä ehdotetaan säädettävän erikseen uudessa 42 j §:ssä.

Pykälän 1 momentin mukaan erityishuollossa olevaa henkilöä olisi hoidettava terveydenhuoltoa annettaessa ensisijaisesti yhteisymmärryksessä hänen kanssaan potilaslain 6—9 §:ssä säädetyllä tavalla. Potilaslain mainituissa säännöksissä käsitellään täysi-ikäisen ja alaikäisen potilaan suostumuksen ja hoitotahdon merkitystä eri hoitotilanteissa sekä silloin, kun potilas ei pysty päättämään hoidostaan tai hänen tahdostaan ei saada selvitystä.

Erityishuollossa olevaa henkilöä voidaan potilaslain säännösten perusteella hoitaa, vaikkei hän pystyisi päättämään hoidostaan ja antamaan hoitoon suostumustaan. Tällöin häntä on hoidettava yhteisymmärryksessä potilaslain 6 ja 7 §:ssä tarkoitettujen tahojen (laillinen edustaja, omainen tai muu läheinen) kanssa, jotka eivät kuitenkaan voi kieltää potilaan henkeä tai terveyttä uhkaavan vaaran torjumiseksi annettavaa tarpeellista hoitoa. Jos kuitenkin erityishuollossa oleva henkilö, joka ei pysty päättämään hoidostaan, vastustaa hoidon antamista, ei potilaslaki oikeuta hoitamaan henkilöä väkisin.

Ehdotetun 2 momentin mukaan tilanteissa, joissa erityishuollossa oleva henkilö, joka ei kykene päättämään hoidostaan, vastustaa terveydenhuollon antamista, henkilöä hoitava lääkäri tai lääkärin ohjeiden mukaan toimintayksikön henkilökuntaan kuuluva terveydenhuollon ammattihenkilö voi antaa lääketieteellisesti välttämättömän terveydenhuollon henkilön vastustuksesta riippumatta, jos hoitamatta jättäminen uhkasi vaarantaa vakavasti henkilön terveyden. Säännöksen mukainen lääketieteellisesti välttämätön terveydenhuolto tarkoittaa esimerkiksi lääkityksen antamista, välttämättömän ravinnon ja nesteytyksen antamista sekä pakonomaisen syömisestä tai juomisesta rajoittamista tilanteessa, jossa henkilön toiminta uhkaa vaarantaa vakavasti hänen terveytensä. Henkilön tilaa on tällöin seurattava ja arvioitava jatkuvasti hänen terveytensä ja turvallisuutensa edellyttämällä tavalla.

Pykälän 3 momentin mukaan 2 momentissa tarkoitettua hoito- tai tutkimustoimenpidettä suorittaessa erityishuollossa olevasta henkilöstä voidaan pitää lyhytaikaisesti kiinni tai hänen liikkumistaan voidaan rajoittaa rajoittavan välineen avulla lyhytaikaisesti enintään niin kauan kuin toimenpiteen suorittaminen välttämättä edellyttää, kuitenkin enintään tunnin ajan. Kiinnipitäminen

Valiokunnan mietintö StVM 4/2016 vp

tai liikkumisen rajoittaminen voi olla välttämätöntä esimerkiksi haavan ompelun tai injektioilääkityksen antamisen aikana.

Pykälän 4 momentin mukaan ratkaisun välttämättömän terveydenhuollon antamisesta erityishuollossa olevan henkilön vastustuksesta riippumatta ja 3 momentissa tarkoitetuista lyhytaikaisista rajoitustoimenpiteistä tekee virkasuhteessa oleva lääkäri. Jos toimintayksikön henkilökuntaan ei kuulu virkasuhteista lääkäriä tai henkilölle annettaisiin erityishuoltoa yksityisessä erityishuollon toimintayksikössä, tulee erityishuoltoa järjestävän erityishuoltopiirin tai kunnan sopia toimintayksikön kanssa etukäteen järjestelyistä virkasuhteisen lääkärin päätöksenteon osalta kyseisissä tilanteissa.

Rajoitustoimenpidettä koskevaa ratkaisua tehtäessä on pyydettyä ja otettava huomioon 42 b §:n 2 momentissa tarkoitettujen asiantuntijoiden, eli lääkärin, psykologin ja sosiaalityöntekijän, arviot rajoitustoimenpiteestä. Moniammatillisen arvioinnin tarkoituksena on arvioida laaja-alaisesti muun muassa, onko henkilön kohdalla käytettävissä muita keinoja välttämättömän terveydenhuollon antamiseksi ja missä tilanteessa rajoitustoimenpiteen käyttö on välttämätöntä.

Kiireellisessä tilanteessa ratkaisun rajoitustoimenpiteestä voi kuitenkin tehdä henkilöä hoitava lääkäri tai toimintayksikön henkilökuntaan kuuluva terveydenhuollon ammattihenkilö, jonka olisi välittömästi ilmoitettava asiasta henkilöä hoitavalle lääkärille. Henkilöä hoitava lääkäri voi olla toimintayksikön henkilökuntaan kuuluva muukin kuin virkasuhteinen lääkäri tai esimerkiksi ostopalvelusopimuksen perusteella toimintayksikössä toimiva lääkäri. Kysymyksessä on tosiasiallinen hallintotoiminta, joten asiassa ei tehdä kirjallista valituskelpoista hallintopäätöstä.

Jos rajoitustoimenpiteen toistuvan käytön tarve on ilmeinen, virkasuhteessa oleva lääkäri voi tehdä rajoitustoimenpiteen toistuvasta käytöstä kirjallisen päätöksen enintään 30 päiväksi kerrallaan. Tällöinkin rajoitustoimenpidettä voidaan kussakin tilanteessa käyttää vain, jos 2 ja 3 momentissa tarkoitettujen edellytykset täyttyvät. Tällaisia toistuvia terveydenhuollon toimenpiteitä voivat olla esimerkiksi insuliinin, sydänlääkkeiden tai muiden vastaavien välttämättömien lääkkeiden antaminen, haavan hoito, katetrointi tai nesteytys. Vaikka ratkaisu voidaan antaa 30 päiväksi kerrallaan, on sitä tarkistettava heti, jos hoitoa on tarpeen muuttaa.

42 k §. Rajoittavien välineiden tai asusteiden käyttö päivittäisissä toiminnoissa. Perustuslakivaliokunnan lausunnon perusteella valiokunta ehdottaa perusoikeuksia rajoittavien välineiden ja asusteiden käytöstä uusia 42 k ja 42 l §:iä. Päivittäisissä toiminnoissa erityishuollossa käytettäviä rajoittavia välineitä koskevan 42 k §:n tarkoituksena on mahdollistaa henkilön yö- ja päiväaikainen lepääminen, ruokailu, ulkoilu, peseytyminen ja muut niitä vastaavat toiminnot turvallisesti ja ihmisarvoa kunnioittaen.

Jos erityishuollossa olevan henkilön terveys tai turvallisuus muutoin todennäköisesti vaarantuu, toimintayksikön henkilökuntaan kuuluva sosiaali- tai terveydenhuollon ammattihenkilö voi pykälän 1 momentin mukaan käyttää ensinnäkin henkilön sängystä putoamista estävää välinettä, joka ei rajoita raajojen tai kehon liikkeitä. Tällaisella välineellä tarkoitetaan esimerkiksi ylös nostettavia sängynlaitoja. Välinettä voidaan käyttää henkilön yö- ja päiväaikaisen lepäämisen ajan ja lyhytaikaisesti muiden päivittäisten toimintojen ajan, kun henkilöllä esimerkiksi on hänen vammastaan tai sairaudestaan aiheutuvia tahattomia liikkeitä. Välineiden sijaan tulee kuitenkin käyt-

Valiokunnan mietintö StVM 4/2016 vp

tää ensisijaisesti muita keinoja aina, kun se on mahdollista. Rajoitustoimenpiteiden sijaan voi olla mahdollista käyttää esimerkiksi matalaa ja leveää sänkyä tai sänkyä, jonka korkeutta voidaan säätää sähköisesti tilanteen ja tarpeen mukaan. Loukkaantumisriski tulee ottaa huomioon myös muun kalustuksen järjestämisessä.

Toiseksi henkilöllä voidaan käyttää tuolista putoamista estävää välinettä lyhytaikaisesti henkilön ruokailun ja muiden vastaavien päivittäisten toimintojen ajan. Tällaisella välineellä tarkoitetaan esimerkiksi geriatriasta tuolia tai pyörätuolista putoamista estävää turvavyötä. Välineen käytön avulla henkilöä suojataan vahingoittumiselta hänen ruokaillessaan tai muissa hänen päivittäisissä toimissaan, kuten ulkoiltaessa pyörätuolissa.

Kolmanneksi henkilöllä voidaan käyttää itsensä vahingoittamista estävää tai turvallisuutta lisäävää välinettä tai asustetta, joka ei rajoita henkilön raajojen tai kehon liikkeitä tai henkilön toimintaa vähäistä enempää. Tällainen väline on esimerkiksi epilepsiakypäriä, joka suojaa henkilöä loukkaamasta päättään epileptisen kohtauksen aikana. Epilepsiakypäriä ei saa peittää kasvoja, sillä se rajoittaa henkilön toimintaa merkittävästi enemmän kuin vähäisesti. Painopeittoa käytetään lievittämään ahdistusta, levottomuutta ja unettomuutta ja useimmiten vain, jos henkilö itse sitä pyytää tai kokee peiton käytön rauhoittavana. Jos henkilö ei saa painopeittoa itse pois päältänsä, on kysymys välineestä, joka rajoittaa hänen toimintaansa enemmän kuin vähäisesti, jolloin välinettä ei voida käyttää tämän pykälän nojalla, vaan sen käyttöä tulee arvioida ehdotetun 42 l §:n nojalla, joka koskee merkittävämmiin rajoitettaviin välineisiin.

Rajoitettavaa välinettä tai asustetta voidaan käyttää vain välttämättömän ajan ja ainoastaan tarkoituksensa mukaisella tavalla. Rajoitettavaa välinettä tai asustetta käytettäessä erityishuollossa olevan henkilön tilaa on seurattava ja arvioitava hänen terveytensä ja turvallisuutensa edellyttämällä tavalla. Rajoittavan välineen tai asusteen käyttö on lopetettava välittömästi, jos se vaarantaa henkilön terveyden tai turvallisuuden. Rajoitettavaa välinettä saa käyttää vain henkilö, jolla on sen turvallisen käytön vaatima koulutus ja kokemus. Säännös ei mahdollista esimerkiksi henkilön makuuttamista jatkuvasti sängyssä sängyn laidat ylhäällä tai henkilön jättämistä geriatriin muutoin kuin ruokailun tai vastaavan päivittäisen toiminnon ajaksi. Säännöstä ei saa myöskään soveltaa, jos toimenpiteen tarkoituksena on muun henkilön suojaaminen taikka omaisuusvahingon estäminen.

Pykälän 3 momentin mukaan rajoittavan välineen tai asusteen käytöstä päivittäisissä toiminnoissa tekee ratkaisun toimintayksikön henkilökuntaan kuuluva sosiaali- tai terveydenhuollon ammattihenkilö toimintayksikön vastaavan johtajan ohjeiden mukaisesti. Kysymyksessä on tosiasiallinen hallintotoiminta, joten asiassa ei tehdä hallintopäätöstä. Vastaavan johtajan on ohjeita antaessaan pyydettävä ja otettava huomioon 42 b §:n 2 momentissa tarkoitettujen asiantuntijoiden arviot rajoittavan välineen tai asusteen käytöstä. Lääkärin on erityisesti arvioitava mahdolliset terveydelliset riskit rajoitettavaa välinettä käytettäessä. Asiantuntijoiden on säännöllisesti seurattava ja arvioitava rajoittavan välineen tai asusteen toistuvaa käyttöä.

Valiokunta ehdottaa perustuslakivaliokunnan lausunnon perusteella 3 momenttiin säännöstä, jonka mukaan rajoittavan välineen tai asusteen käytön ollessa säännönmukaista ja pitkäkestoista tekee rajoittavan välineen tai asusteen toistuvasta käytöstä kirjallisen päätöksen enintään kuuden kuukauden ajaksi toimintayksikön vastaava johtaja. Tällöinkin rajoitustoimenpidettä voidaan

Valiokunnan mietintö StVM 4/2016 vp

kussakin tilanteessa käyttää vain, jos käytölle 1 momentissa säädetty edellytykset täyttyvät. Kirjallisesta päätöksestä ehdotetaan valitusoikeutta 81 b §:ssä säädetyllä tavalla. Päätöstä tehtäessä on pyydettävä ja otettava huomioon asiantuntijoiden arviot rajoittavan välineen tai asusteen käytöstä.

Rajoittavien välineiden käytöllä päivittäisissä toiminnoissa puututaan perustuslain 7 §:n 1 momentissa turvattuun koskemattomuuteen ja 9 §:ssä suojattuun liikkumisvapauteen. Rajoittavien välineiden käytöllä on kuitenkin tarkoitus turvata henkilön perustuslain 7 §:n 1 momentin mukainen oikeus turvallisuuteen ja 19 §:n 1 momentin mukainen oikeus välttämättömään huolenpitoon päivittäisissä toiminnoissa. Ehdotettavassa pykälässä ei säädetä merkittävää julkisen vallan käyttöä sisältävästä tehtävästä. Kysymys on erityishuollossa olevan henkilön päivittäisten toimintojen turvaamiseksi käytettävästä toimenpiteestä. Sen avulla pyritään varmistamaan henkilön välttämätön päivittäinen hoito ja huolto. Rajoittavien välineiden käyttöä päivittäisen lepäämisen ja ruokailun yhteydessä sekä muissa vastaavissa tilanteissa koskevat säännökset ovat tarpeen tehtävän tarkoituksenmukaiseksi hoitamiseksi riippumatta siitä, onko kyse yksityisen vai julkisen tahon järjestämästä tai tuottamasta palvelusta.

42 l §. Rajoittavien välineiden tai asusteiden käyttö vakavissa vaaratilanteissa. Perustuslakivaliokunnan lausunnon perusteella valiokunta ehdottaa edellä 42 k §:ään ehdotettujen muutosten lisäksi 42 l §:ssä säädettävän merkittävämmän rajoittavien välineiden ja asusteiden käytöstä.

Ehdotetun 42 l §:n 1 momentin mukaan toimintayksikön henkilökuntaan kuuluva sosiaali- tai terveydenhuollon ammattihenkilö voi käyttää erityishuollossa olevalla henkilöllä liikkumista tai toimintaa rajoittavaa välinettä tai asustetta muissa kuin 42 k §:n 1 momentissa tarkoitetuissa tilanteissa vain, jos henkilö muutoin todennäköisesti vakavasti vaarantaisi oman terveytensä tai turvallisuutensa taikka muiden henkilöiden terveyden tai turvallisuuden. Säännös koskee päivittäisten toimintojen mahdollistamiseksi käytettäviä välineitä koskevasta 42 k §:stä poiketen välineiden ja asusteiden käyttöä selvemmin nimenomaan rajoittavassa tarkoituksessa henkilön itsensä taikka muun henkilön terveyden tai turvallisuuden suojaamiseksi. Rajoittavaa välinettä tai asustetta voidaan käyttää vain välttämättömän ajan ja ainoastaan tarkoituksensa mukaisella tavalla.

Pykälässä tarkoitettuja välineitä ja asusteita ovat esimerkiksi hansikkaat tai siteet, joilla voidaan estää henkilöä esimerkiksi repimästä ompeleita itseltään tai puremasta käsivarttaan. Hygienihaalarin käyttö on pykälän perusteella mahdollista tilanteissa, joissa ei ole käytettävissä muita riittäviä keinoja henkilön epähygieenisen ja terveyttä vaarantavan käyttäytymisen estämiseen. Jos henkilöllä on taipumus toisten henkilöiden puremiseen, voidaan pureminen estää kypärän avulla, jolloin kasvojen eteen tulee ristikko. Käsivarsien liikkeitä osittain rajoittavan lyöjän paidan tai turvaliivin avulla henkilöä voidaan estää lyömästä toisia henkilöitä. Vyötärön kohdalle kiinnitettävän magneettivyön avulla henkilöä voidaan estää liikkumasta sängystä esimerkiksi leikkaushaavan tai murtuneen jalan jälkihoitotilanteissa. Jos henkilöllä käytetään rajoittamistarkoituksessa painopeittoa, jonka alta henkilö ei pääse pois, on painopeiton käytön edellytykset arvioitava tämän pykälän eikä 42 k §:n perusteella.

Henkilö voitaisiin sitoa vain, jolleivät muut keinot ole riittäviä. Sitomisella tarkoitetaan lepositeillä sitomista. Muunlaiseen kahlehtimiseen säännös ei oikeuta. Sidottuna voidaan säännöksen mukaan pitää vain välttämättömän ajan, kuitenkin yhtäjaksoisesti tai toistuvasti yhteensä enin-

Valiokunnan mietintö StVM 4/2016 vp

tään kahdeksan tunnin ajan, jona aikana henkilöä hoitavan lääkärin on arvioitava sitomisen edellytykset uudelleen vähintään kahden tunnin välein. Sidottuna pitäminen on kaikissa tilanteissa lopetettava heti, kun se ei ole enää välttämätöntä.

Kehitysvammaisten erityishuollossa esiintyy toisinaan tilanteita, joissa henkilön käyttäytyminen on siinä määrin itsetuhoista tai väkivaltaista, että ainoa keino tilanteen saattamiseksi hallintaan on sitoa hänet. Sitominen on säännöksen perusteella mahdollista vain erittäin painavin perustein, kuten silloin, kun henkilö olisi itsetuhoisen tai erittäin väkivaltainen muita kohtaan. Itsetuhoisuus voi ilmetä niin, että henkilö esimerkiksi yrittää omin käsin kuristaa itseään, pyrkii kynsimään kasvojaan tai hakkaa päätänsä seinään. Tällöin henkilön kiinni pitäminen usean hoitajan voimin ei ole mahdollista tilanteen jatkuessa pitkään. Käyttäytyessään itsetuhoisesti tai väkivaltaisesti henkilö ei aina ole kuitenkaan psykoottinen, jolloin ei ole myöskään olemassa edellytyksiä laatia henkilöstä mielenterveyslain mukaista tarkkailulähetettä henkilön määräämiseksi tahdosta riippumattomaan psykiatriseen hoitoon.

Pykälän 3 momentin mukaan muun kuin sitomiseen käytettävän rajoittavan välineen tai asusteen käytöstä tekee kirjallisen päätöksen toimintayksikön vastaava johtaja. Päätöstä tehtäessä on pyydetävä ja otettava huomioon 42 b §:n 2 momentissa tarkoitettujen asiantuntijoiden arviot rajoittavan välineen tai asusteen käytöstä. Lääkärin on erityisesti arvioitava mahdolliset terveydelliset riskit rajoittavaa välinettä käytettäessä. Kysymyksessä on muutoksenhakukelpoinen hallintopäätös. Vaikka tuomioistuimen antama oikeussuoja on luonteeltaan jälkikäteistä, sillä on myöhemmä käytäntöä ohjaavaa merkitystä paitsi rajoitustoimenpiteen kohteeksi joutuneen henkilön osalta myös muissa vastaavissa tilanteissa.

Kiireellisessä tilanteessa ratkaisun muun kuin sitomiseen käytettävän rajoittavan välineen tai asusteen käytöstä voi tehdä henkilöä hoitava lääkäri tai toimintayksikön vastaavan johtajan ohjeiden mukaisesti toimintayksikön henkilökuntaan kuuluva sosiaali- tai terveydenhuollon ammattihenkilö. Henkilöä hoitava lääkäri voi olla toimintayksikön henkilökuntaan kuuluva lääkäri tai esimerkiksi ostopalvelusopimuksen perusteella toimintayksikössä toimiva lääkäri. Rajoittavan välineen tai asusteen käytöstä kiireellisessä tilanteessa on välittömästi ilmoitettava toimintayksikön vastaavalle johtajalle, jonka jälkeen asiasta on päätettävä kirjallisella päätöksellä edellä mainitulla tavalla. Koska rajoittavien välineiden ja asusteiden käytön tarve on yleensä ennakoitavissa, niiden käyttöä kiireellisissä tilanteissa on pidettävä poikkeuksellisenä.

Jos muun kuin sitomiseen käytettävän rajoittavan välineen tai asusteen toistuvan käytön tarve on ilmeinen, voi pykälän 4 momentin mukaan toimintayksikön vastaava johtaja tehdä rajoittavan välineen tai asusteen toistuvasta käytöstä kirjallisen päätöksen enintään seitsemän päivän ajaksi. Tämän jälkeen rajoittavan välineen tai asusteen toistuvasta käytöstä tekee kirjallisen päätöksen enintään 30 päivän ajaksi virkasuhteessa oleva toimintayksikön vastaava johtaja tai, jos toimintayksikön vastaava johtaja ei ole virkasuhteessa, virkasuhteessa oleva lääkäri tai virkasuhteessa oleva sosiaalityöntekijä. Jos siis henkilölle annetaan erityishuoltoa yksityisessä erityishuollon toimintayksikössä, tulee erityishuoltoa järjestävän erityishuoltopiirin tai kunnan sopia yksityisen toimintayksikön kanssa etukäteen järjestelyistä virkasuhteisen lääkärin tai virkasuhteisen sosiaalityöntekijän päätöksenteon osalta kyseisissä tilanteissa. Vastaavasti, jos julkisen erityishuollon toimintayksikön vastaava johtaja on työsuhteessa eikä virkasuhteessa, päättää rajoittavan väli-

Valiokunnan mietintö StVM 4/2016 vp

neen tai asusteen toistuvasta käytöstä enintään 30 päivän ajaksi erityishuoltopiiriin tai kuntaan virkasuhteessa oleva lääkäri tai virkasuhteessa oleva sosiaalityöntekijä.

Päätettäessä rajoittavan välineen tai asusteen toistuvasta käytöstä voidaan rajoittavaa välinettä tai asustetta päätöksen voimassaoloaikana käyttää kussakin tilanteessa kuitenkin vain, jos 1 momentissa tarkoitetut edellytykset täyttyvät. Rajoittavan välineen tai asusteen toistuvaa käyttöä koskevaan päätökseen on kirjattava, kuinka pitkän ajan rajoittavaa välinettä tai asustetta voidaan kerrallaan enintään käyttää ja mikseivät muut keinot ole tilanteeseen soveltuvia tai riittäviä. Päätöstä tehtäessä on pyydettävä ja otettava huomioon 42 b §:n 2 momentissa tarkoitettujen asiantuntijoiden arviot rajoittavan välineen tai asusteen käytöstä. Lisäksi näiden asiantuntijoiden on säännöllisesti seurattava ja arvioitava rajoittavan välineen tai asusteen toistuvaa käyttöä.

Pykälän 5 momentin mukaan henkilön sitomisesta tekee kirjallisen päätöksen virkasuhteessa oleva lääkäri suorittamansa tutkimuksen ja psykiatrisen arvion perusteella. Koska sitomiseen liittyy merkittäviä terveydellisiä riskejä, tulee sitomisesta päättämisen kuulua lääkärille. Lisäksi päätöstä tehtäessä on pyydettävä ja otettava huomioon 42 b §:n 2 momentissa tarkoitettujen asiantuntijoiden arviot sitomisesta. Kiireellisessä tilanteessa kirjallisen päätöksen sitomisesta voi tehdä virkasuhteessa oleva lääkäri tai toimintayksikön henkilökuntaan kuuluva lääkäri suorittamansa tutkimuksen perusteella. Kiireellisessä tilanteessa ei ole aina mahdollisuutta saada heti psykiatrista arviota tai moniammatillista arviota sitomisesta. Jollei virkasuhteisen lääkärin päätöstä asiasta ole mahdollisuutta myöskään heti saada, voi toimintayksikön henkilökuntaan kuuluva lääkäri päättää asiasta. Tällöin lääkärin on oltava toimintayksikön työsuhteinen työntekijä eikä esimerkiksi ostopalvelusopimuksen perusteella toimiva lääkäri.

Jos henkilöä joudutaan kiireellisessä tilanteessa pitämään sidottuna yli kahden tunnin ajan, tekee kirjallisen päätöksen sitomisesta viimeistään kahta tuntia pidemmältä ajalta virkasuhteessa oleva lääkäri. Ensisijaisesti on kahden tunnin jälkeen kutsuttava virkalääkäri paikalle päätöksen tekemistä varten. Kiireellisessä tilanteessa virkasuhteessa oleva lääkäri voi kuitenkin tehdä päätöksen yli kaksi tuntia kestävästä sitomisesta myös toimintayksikön henkilökuntaan kuuluvan lääkärin esityksen perusteella puhelin- tai muun etäyhteyden välityksellä. Virkasuhteisen lääkärin päätöksen saaminen edellyttää ennalta sovittua järjestelyä toimintayksikön ja erityishuoltoa järjestävän erityishuoltopiiriin tai kunnan välillä, niin että virkasuhteisen lääkärin päätöksen saaminen asiassa on tarvittaessa mahdollista.

Rajoittavan välineen tai asusteen käytöllä puututaan perustuslain 7 §:n 1 momentissa turvattuun koskemattomuuteen, 9 §:ssä suojattuun liikkumisvapauteen ja 10 §:n 1 momentissa turvattuun yksityiselämän suojaan. Rajoittavien välineiden tai asusteiden käytöllä on kuitenkin tarkoitus turvata henkilön perustuslain 7 §:n 1 momentin mukainen oikeus turvallisuuteen ja 19 §:n 1 momentin mukainen oikeus välttämättömään huolenpitoon. Lisäksi rajoittavien välineiden tai asusteiden käytöllä voidaan suojata toisten henkilöiden perustuslain 7 §:n 1 momentin mukaista oikeutta koskemattomuuteen ja turvallisuuteen. Rajoittavien välineiden käyttöön on arvioitu sisältyvän merkittävää julkisen vallan käyttöä. Sen vuoksi pykälän 4 momentissa tarkoitettujen päätöksen rajoittavan välineen tai asusteen toistuvasta käytöstä yli seitsemän päivän ajan sekä 5 momentissa tarkoitettujen päätöksen sitomisesta yli kahden tunnin ajan tekee aina virkasuhteessa oleva henkilö. Jos kysymys on kiireellisessä tilanteessa tapahtuvasta enintään kaksi tuntia kestävästä sitomisesta, päätöksen sitomisesta voi tehdä myös toimintayksikön henkilökuntaan kuuluva muu kuin vir-

Valiokunnan mietintö StVM 4/2016 vp

kasuhteinen lääkäri. Kiireellisessä tilanteessa on välttämätöntä pystyä toimimaan myös ilman virkasuhteessa olevan lääkärin päätöstä.

42 m §. Valvottu liikkuminen. Perustuslakivaliokunnan lausunnon perusteella ehdotetaan, että liikkumisvapauden rajoittamista koskevat säännökset jaetaan kahteen eri pykälään siten, että 42 m §:ssä säädetään valvotusta liikkumisesta ja 42 n §:ssä poistumisen estämisestä.

Ehdotetun 42 m §:n 1 momentin mukaan toimintayksikön henkilökuntaan kuuluva sosiaali- tai terveydenhuollon ammattihenkilö voi valvoa erityishuollossa olevan henkilön liikkumista toimintayksikössä, poistumista toimintayksiköstä ja liikkumista toimintayksikön tai sen yhteydessä olevan piha-alueen ulkopuolella, jos henkilö muutoin todennäköisesti vaarantaisi oman terveytensä tai turvallisuutensa taikka muiden henkilöiden terveyden tai turvallisuuden. Jolleivät muut keinot ole riittäviä, henkilön liikkumista voidaan valvoa henkilön ylle kiinnitettävän teknisen valvontalaitteen avulla, suunnitellusti saattajan avulla tai muulla vastaavalla tavalla. Henkilön liikkumista koskeva suunnitelma on kirjattava henkilön palvelu- ja hoitosuunnitelmaan.

Jollei henkilö kykene huolehtimaan itsestään tai turvallisesta liikkumisestaan toimintayksikön ulkopuolella ja hänen terveytensä tai turvallisuutensa todennäköisesti vaarantuisi ilman huolenpitoa tai valvontaa, voidaan henkilön liikkumista toimintayksikön ulkopuolella valvoa. Jolleivät muut keinot ole riittäviä, henkilön liikkuminen toimintayksikön ulkopuolella voidaan järjestää teknisen valvontalaitteen avulla (esim. turvaranneke). Henkilön liikkuminen voidaan järjestää myös esimerkiksi suunnitellusti saattajan avulla. Saattajana voi toimia esimerkiksi henkilökuntaan kuuluva työntekijä, henkilön omainen tai muu läheinen, vapaaehtoistyöntekijä, henkilökohmainen avustaja tai muu taho, jonka kanssa henkilön liikkuminen suunnitellaan ja sovitaan etukäteen.

Rajoitustoimenpiteen edellytysten täytyessä henkilön liikkumista voidaan valvoa myös toimintayksikön sisällä. Erityishuollossa olevat henkilöt saattavat vaarantaa oman tai toisen henkilön terveyden tai turvallisuuden myös liikkumalla toimintayksikön sisällä esimerkiksi toisen henkilön huoneeseen vastoin tämän tahtoa aiheuttaen turvallisuusriskejä. Myös toimintayksikön muilla asiakkailta on oikeus terveyteen ja turvallisuuteen, ja esimerkiksi yöaikaan on voitava taata turvallinen yöuni kaikille toimintayksikön asiakkaille.

Henkilön liikkumista valvottaessa on aina harkittava, mikä on lievin mahdollinen keino, jolla säännöksessä tarkoitettu terveyteen tai turvallisuuteen kohdistuva vaara voidaan välttää. Henkilön poistumista toimintayksiköstä on mahdollista valvoa esimerkiksi niin, että henkilökunta valvoo ulko-ovea. Poistumisen valvontaan voidaan käyttää myös erilaisia lukituksen ja kulunvalvonnan teknisiä välineitä edellyttäen, että ne eivät loukkaa yksityisyyttä eivätkä rajoita muiden kuin toimenpiteen kohteena olevan henkilön liikkumisvapautta. Lisäksi lukitusjärjestelmän on aina mahdollistettava poistuminen hätätilanteessa, esimerkiksi tulipalon syttyessä. Mainitunlaisia teknisiä välineitä ovat esimerkiksi lukituksessa käytettävät sähkömekaaniset lukot sekä koodilla tai tunnistimella toimiva sähköinen lukitus. Teknisiin välineisiin kuuluvat lisäksi sellaiset kulunvalvonnan laitteet, jotka perustuvat keskitettyyn sähköiseen järjestelmään. Järjestelmä voi perustua esimerkiksi henkilökohtaiseen tunnistimeen tai koodiin.

Valiokunnan mietintö StVM 4/2016 vp

Silloin, kun kameravalvontaa käytetään toimintayksikön ulko-ovien kulunvalvonnassa, tulee erityisesti pitää huoli toimintayksikössä olevien henkilöiden yksityisyyden suojasta. Yksityisyyttä loukkaavasta kameravalvonnasta voi seurata rangaistus rikoslain 24 luvun 6 §:n mukaisena sala-katseluna. Avointa kameravalvontaa, jonka kohteeksi tarkkailtavat joutuvat vain ohimenevästi ja siihen varautuen ja jota ei kohdisteta erityisesti kehenkään, ei rikoslain 24 luvun perustelujen mukaan ole yleensä pidettävä lainkohdassa tarkoitettulla tavalla yksityisyyttä loukkaavana. Samoin on arvioitava tilannetta, jossa tieto kameravalvonnasta on paikalla oikeutetusti oleskelevilla, vaikka tarkkailun kohteeksi voi satunnaisesti joutua muukin kameravalvonnasta tietämätön kuin oikeudettomasti paikalle tullut. Sosiaalihuollon toimintayksikön ulko-ovelle sijoitettujen, kulunvalvontaan tarkoitettujen kameroiden käyttöä ei näin ollen voida pitää yksityisyyttä loukkaavana eikä sitä myöskään voida pitää 42 m §:ssä tarkoitettuna rajoitustoimenpiteenä.

Pykälän 2 momentin perusteella voidaan henkilön oman huoneen ovi lukita yöksi enintään kahdeksan tunnin ajaksi, jolleivät muut keinot ole riittäviä erityishuollossa henkilön oman tai toisen henkilön terveyden tai turvallisuuden turvaamiseksi. Tänä aikana henkilöllä tulee kuitenkin olla mahdollisuus poistua huoneesta saatettuna, jolloin voidaan varmistaa yöaikainen turvallisuus toimintayksikössä. Lisäksi toimintayksikön henkilökuntaan kuuluvan sosiaali- tai terveydenhuollon ammattihenkilön on valvottava lukitussa huoneessa olevaa henkilöä koko lukitsemisen ajan olemalla hänen kanssaan välittömässä läheisyydessä niin, että henkilökunnalla on mahdollisuus saada yhteys huoneessa olevaan henkilöön. Myös henkilöllä itsellään on oltava mahdollisuus saada yhteys henkilökuntaan. Henkilön huoneen oven lukitseminen valvottua liikkumista koskevan päätöksen nojalla on lievempi rajoitustoimenpide kuin erillään pitäminen, jossa henkilöllä ei ole mahdollisuutta päästä pois erillään pitämiseen käytettävästä huoneesta. Huoneen oven lukitsemisella yöaikaan mahdollistettaisiin se, että henkilökunta pystyy valvomaan, milloin erityishuollossa oleva henkilö on poistumassa huoneestaan ja hänen liikkumistaan huoneensa ulkopuolella voidaan valvoa. Jos kuitenkin erityishuollossa oleva henkilö käyttäytyy terveydelle tai turvallisuudelle vaarallisesti siten, että hänen rauhoittamiseksi hänet on vietävä erilleen muista henkilöistä, olisi ratkaisu lyhytaikaisesta erillään pitämisestä tehtävä ehdotetun 42 i §:n mukaisesti.

Valvotun liikkumisen yhteydessä on erityisesti huolehdittava siitä, ettei muiden henkilöiden liikkumisvapautta rajoiteta. Yhden tai joidenkin henkilöiden liikkumisen valvominen ei saa rajoittaa muiden henkilöiden liikkumisvapautta. Sallittu tapa toteuttaa toimenpide on mahdollistaa muiden toimintayksikössä olevien henkilöiden poistuminen esimerkiksi niin, että henkilökunta avaa heille oven, tai niin, että heille annetaan avain tai muu oven avaamisen mahdollistava väline tai keino.

Pykälän 3 momentin mukaan valvotusta liikkumisesta enintään seitsemän päivän ajaksi tekee kirjallisen päätöksen toimintayksikön vastaava johtaja. Tätä pidemmästä, yhteensä enintään kuusi kuukautta kestävästä valvotusta liikkumisesta tekee kirjallisen päätöksen virkasuhteessa oleva toimintayksikön vastaava johtaja tai, jos toimintayksikön vastaava johtaja ei ole virkasuhteessa, virkasuhteessa oleva sosiaalityöntekijä. Jos siis henkilölle annetaan erityishuoltoa yksityisessä erityishuollon toimintayksikössä, tulee erityishuoltoa järjestävän erityishuoltopiirin tai kunnan sopia yksityisen toimintayksikön kanssa etukäteen järjestelyistä virkasuhteisen sosiaalityöntekijän päätöksenteon osalta kyseisissä tilanteissa. Vastaavasti, jos julkisen erityishuollon toimintayksikön vastaava johtaja on työsuhteessa eikä virkasuhteessa, päättää valvotusta liikkumisesta enintään kuuden kuukauden ajaksi erityishuoltopiiriin tai kuntaan virkasuhteessa oleva sosiaali-

Valiokunnan mietintö StVM 4/2016 vp

työntekijä. Tehtaessa päätöstä valvotusta liikkumisesta on pyydettävä ja otettava huomioon 42 b §:n 2 momentissa tarkoitettujen asiantuntijoiden arviot henkilön valvotusta liikkumisesta. Moniammatillisen arvioinnin tarkoituksena on arvioida muiden keinojen käyttömahdollisuuksia rajoitustoimenpiteen sijasta. Lisäksi mainittujen asiantuntijoiden on säännöllisesti seurattava ja arvioitava rajoitustoimenpiteen käyttöä.

Kehitysvammaisen henkilön kohdalla ei yleensä tapahdu suuria muutoksia hänen kyvyssään päättää hoidostaan tai huolenpidostaan tai ymmärtää käyttäytymisensä seurauksia. Jos henkilölle joudutaan tekemään päätös valvotusta liikkumisesta, on todennäköistä, että henkilön kohdalla joudutaan jatkamaan valvottua liikkumista pitkään, mahdollisesti läpi hänen elämänsä. Tämän vuoksi on katsottu perustelluksi, että valvottua liikkumista koskeva päätös voidaan tehdä tarvittaessa kuudeksi kuukaudeksi kerrallaan.

Valvottu liikkuminen puuttuu 9 §:ssä suojattuun liikkumisvapauteen ja 10 §:n 1 momentissa turvattuun yksityiselämän suojaan. Valvotulla liikkumisella on kuitenkin tarkoitus turvata henkilön perustuslain 7 §:n 1 momentin mukainen oikeus turvallisuuteen ja 19 §:n 1 momentin mukainen oikeus välttämättömään huolenpitoon. Valvottua liikkumista koskevaan päätökseen on arvioitu sisältyvän merkittävää julkisen vallan käyttöä. Sen vuoksi valvotusta liikkumisesta yli seitsemän päivän ajaksi päättäisi virkasuhteessa oleva henkilö.

42 n §. Poistumisen estäminen. Pykälän 1 momentin mukaan toimintayksikön henkilökuntaan kuuluva sosiaali- tai terveydenhuollon ammattihenkilö voi estää erityishuollossa olevaa henkilöä poistumasta toimintayksiköstä tai toimintayksikön yhteydessä olevalta piha-alueelta, jos henkilö saattaisi poistumisellaan itsensä tai toisen henkilön alttiiksi välittömästi uhkaavalle ja vakavalle terveyteen tai turvallisuuteen kohdistuvalle vaaralle. Vastaavin edellytyksin toimintayksikön henkilökuntaan kuuluva sosiaali- tai terveydenhuollon ammattihenkilö voi noutaa erityishuollossa olevan henkilön takaisin toimintayksikköön tai sen yhteydessä olevalle piha-alueelle, jos henkilö tavoitetaan sen välittömästä läheisyydestä.

Säännöksessä tarkoitettu vaaratilanne voi syntyä esimerkiksi silloin, kun henkilö on aikeissa lähteä talvella ulos ilman asianmukaista vaatetusta ja olisi vaarassa eksyä tai paleltua. Vakava vaaratilanne olisi käsillä myös esimerkiksi silloin, kun henkilö yksin poistuessaan vaarantaisi turvallisuutensa liikenteessä tai käyttäytyisi muutoin itseään vahingoittavasti. Poistumisen estämiseksi ja henkilön noutamiseksi toimintayksikköön tai sen yhteydessä olevalle piha-alueelle saadaan käyttää voimakeinoja, jos ne ovat välttämättömiä, kun otetaan huomioon vastustuksen laatu ja voimakkuus, tilanteen uhkaavuus sekä muut olosuhteet. Jos henkilö on noudettava kauempaa kuin piha-alueen välittömästä läheisyydestä, ei toimintayksikön henkilökunnalla ole oikeutta käyttää voimakeinoja henkilön noutamiseen. Tällöin tahdosta riippumattomassa erityishuollossa olevan henkilön noutamiseksi takaisin toimintayksikköön voidaan pyytää virka-apua poliisilta sosiaalihuollon asiakaslain 22 §:n mukaisesti. Jos vapaaehtoisessa erityishuollossa oleva henkilö, joka ei kykene huolehtimaan itsestään, poistuu toimintayksiköstä ja hänen terveytensä tai turvallisuutensa arvioidaan olevan vaarassa, voidaan poliisille tehdä ilmoitus kadonneesta henkilöstä.

Pykälän 2 momentin mukaan kiireellisessä tilanteessa poistumisen estämistä koskevan lyhytkestoisen ratkaisun tekee toimintayksikön henkilökuntaan kuuluva sosiaali- tai terveydenhuollon

Valiokunnan mietintö StVM 4/2016 vp

ammattihenkilö, jonka on viipymättä ilmoitettava asiasta toimintayksikön vastaavalle johtajalle. Poistumisen estäminen saa kestää kiireellisessä tilanteessa enintään muutamia tunteja. Toimintayksikön vastaavan johtajan olisi tämän jälkeen arvioitava, onko henkilön liikkumisvapautta rajoitettava esimerkiksi 42 m §:n mukaisesti päättämällä valvotusta liikkumisesta. Pidempikestoinen poistumisen estäminen on mahdollista vain tahdosta riippumattomassa hoidossa olevan henkilön kohdalla.

Pykälän 3 momentin mukaan tahdosta riippumattomaan erityishuoltoon määrätyn henkilön poistuminen voidaan estää muutoin kuin lyhytkestoisesti, jollei 42 m §:ssä tarkoitettu valvottu liikkuminen ole toimenpiteenä soveltuva tai riittävä. Jos henkilön liikkumista toimintayksikön ulkopuolella ei ole mahdollista järjestää edes 42 m §:ssä tarkoitettulla tavalla valvottuna liikkumisena terveyteen tai turvallisuuteen kohdistuvan vakavan vaaran vuoksi, voitaisiin tahdosta riippumattomassa erityishuollossa olevan henkilön liikkumavapautta rajoittaa päättämällä poistumisen estämisestä muutoin kuin lyhytkestoisesti. Enintään seitsemän päivää kestävästä poistumisen estämisestä tekee tällöin kirjallisen päätöksen toimintayksikön vastaava johtaja. Tätä pidemmästä, yhteensä enintään 30 päivää kestävästä poistumisen estämisestä tekee kirjallisen päätöksen virkasuhteessa oleva toimintayksikön vastaava johtaja tai, jos toimintayksikön vastaava johtaja ei ole virkasuhteessa, virkasuhteessa oleva sosiaalityöntekijä.

Jos henkilölle annetaan erityishuoltoa yksityisessä erityishuollon toimintayksikössä, tulee erityishuoltoa järjestävän erityishuoltopiirin tai kunnan sopia yksityisen toimintayksikön kanssa etukäteen järjestelyistä virkasuhteisen sosiaalityöntekijän päätöksenteon osalta kyseisissä tilanteissa. Vastaavasti, jos julkisen erityishuollon toimintayksikön vastaava johtaja on työsuhteessa eikä virkasuhteessa, päättäisi poistumisen estämisestä enintään 30 päivän ajaksi erityishuoltopiiriin tai kuntaan virkasuhteessa oleva sosiaalityöntekijä. Poistumisen estämistä koskevaa päätöstä tehtäessä on pyydyttävä ja otettava huomioon 42 b §:n 2 momentissa tarkoitettujen asiantuntijoiden arviot henkilön poistumisen estämisestä. Lisäksi näiden asiantuntijoiden on säännöllisesti seurattava ja arvioitava rajoitustoimenpiteen käyttöä.

Poistumisen estämisen ajanakin on pyrittävä siihen, että henkilöllä on mahdollisuus ainakin valvottuun ulkoiluun. Poistumisen estämisen aikana tapahtuvaa henkilön ulkoilua ja muuta liikkumista koskeva suunnitelma on kirjattava henkilön palvelu- ja hoitosuunnitelmaan. Poistumisen estämisessä voidaan käyttää vastaavia keinoja kuin valvottaessa henkilön liikkumista ehdotetun 42 m §:n mukaisesti. Henkilön poistuminen toimintayksiköstä on mahdollista estää esimerkiksi niin, että henkilökunta valvoo ulko-ovea. Poistumisen estämiseen voidaan käyttää myös erilaisia lukituksen ja kulunvalvonnan teknisiä välineitä edellyttäen, että ne eivät loukkaa yksityisyyttä eivätkä rajoita muiden kuin toimenpiteen kohteena olevan henkilön liikkumisvapautta. Lisäksi lukitusjärjestelmän on aina mahdollistettava poistuminen hätätilanteessa, esimerkiksi tulipalon syytyessä.

Poistumisen estämisen yhteydessä on erityisesti huolehdittava siitä, ettei muiden henkilöiden liikkumisvapautta rajoiteta. Yhden tai joidenkin henkilöiden poistumisen estäminen ei saa tarkoittaa muiden henkilöiden liikkumisvapauden rajoittamista. Sallittu tapa toteuttaa toimenpide on mahdollistaa muiden toimintayksikössä olevien henkilöiden poistuminen joko niin, että henkilökunta avaa heille oven, tai niin, että heille annetaan avain tai muu oven avaamisen mahdollistava väline tai keino.

Valiokunnan mietintö StVM 4/2016 vp

Poistumisen estäminen puuttuu perustuslain 7 §:n 1 momentissa turvattuun henkilökohtaiseen vapauteen ja koskemattomuuteen, 9 §:ssä suojattuun liikkumisvapauteen ja 10 §:n 1 momentissa turvattuun yksityiselämän suojaan. Poistumisen estämisellä on kuitenkin tarkoitus turvata henkilön perustuslain 7 §:n 1 momentin mukainen oikeus turvallisuuteen ja 19 §:n 1 momentin mukainen oikeus välttämättömään huolenpitoon. Lisäksi poistumisen estämisellä voidaan turvata toisten henkilöiden perustuslain 7 §:n 1 momentin mukaista oikeutta koskemattomuuteen ja turvallisuuteen, jos esimerkiksi henkilön voimakas väkivaltaisuus kohdistuisi ilman poistumisen estämistä toisiin henkilöihin. Mainittuihin perustuslaissa suojattuihin oikeuksiin puuttumista on pidettävä perustuslain 124 §:ssä tarkoitettuna merkittävänä julkisen vallan käyttönä. Tämän vuoksi yli seitsemän päivää kestävästä poistumisen estämisestä päättäisi virkasuhteessa oleva henkilö.

42 o § (42 j §). Rajoitustoimenpiteen jälkiselvittely ja kirjaaminen. Valiokunta ehdottaa säännöksen teknistä tarkistamista ehdotettujen uusien säännösten vuoksi.

42 p § (42 k §). Rajoitustoimenpidettä koskeva selvitys ja tiedoksianto. Valiokunta ehdottaa 1 momenttia muutettavaksi siten, että selvitys rajoitustoimenpiteistä voidaan antaa henkilön lailliselle edustajalle ja sosiaalihuollon asiakaslain 9 §:n 1 momentissa tarkoitettussa tilanteessa henkilön lailliselle edustajalle taikka hänen palvelujensa suunnitteluun ja toteuttamiseen osallistuvalla omaisella tai muulla läheisellä vähintään kuukausittain. Sen lisäksi mainituille henkilöille on annettava hallintolain 54 §:ssä säädetyllä tavalla viipymättä tiedoksi kirjalliset päätökset rajoitustoimenpiteen käytöstä. Kuukausittainen selvitys rajoitustoimenpiteiden käytöstä on perusteltua valvonnan näkökulmasta antaa myös henkilön omatyöntekijälle. Tämä on tärkeää erityisesti niiden kehitysvammaisten kannalta, joilla ei ole omaisia tai läheisiä. Omatyöntekijästä säädetään sosiaalihuoltolain 42 §:ssä, jonka perusteella sosiaalihuollon asiakkaalle on pääsääntöisesti nimettävä asiakkuuden ajaksi omatyöntekijä. Menettely vastaa lastensuojelulain 74 §:n mukaista menettelyä, jossa kirjaamiset toimitetaan lapsen asioista vastaavalle sosiaalityöntekijälle.

Lisäksi ehdotetaan 3 momentin viittaussäännöksen tarkistamista.

75 a §. Sitomisen valvontaan liittyen ehdotetaan, että pykälään lisätään uusi 2 momentti, jolloin se vastaa pääasiallisesti mielenterveyslain 22 f §:n 4 momentin säännöstä aluehallintovirastolle tehtävästä sitomista koskevasta ilmoituksesta.

81 b §. Erityishuollon johtoryhmän 33 §:n 1 momentin nojalla tekemään päätökseen henkilön määräämisestä toimitettavaksi tutkimukseen ei lakiehdotuksen 81 b §:n 2 momentin perusteella saa hakea muutosta valittamalla. Perustuslakivaliokunta piti perusteltuna, että sosiaali- ja terveysvaliokunta poistaa muutoksenhakukiellon lakiehdotuksesta. Sosiaali- ja terveysvaliokunta ehdottaa lisäksi, että pykälässä säädetään oikeudesta hakea muutosta 42 l—42 n §:n mukaisia rajoitustoimenpiteitä koskeviin päätöksiin.

Pykälän 1 momenttia ehdotetaan muutettavaksi siten, että hallinto-oikeudelta voi hakea valittamalla muutosta siten kuin hallintolainkäyttölaissa säädetään paitsi tahdosta riippumattoman erityishuollon antamista ja jatkamista koskevaan päätökseen myös 33 §:n 1 momentissa tarkoitettuun kirjalliseen päätökseen, joka koskee henkilön määräämistä toimitettavaksi tutkimukseen enintään 14 päiväksi. Lisäksi 1 momenttia ehdotetaan täydennettäväksi rajoitustoimenpiteitä kos-

Valiokunnan mietintö StVM 4/2016 vp

kevan muutoksenhakuoikeuden osalta siten, että 42 g §:n 2 momentissa tarkoitettujen aineiden ja esineiden haltuunottoa koskevan kirjallisen päätöksen lisäksi muutosta saa hakea kirjallisiin päätöksiin 42 j §:ssä tarkoitettua välttämättömän terveydenhuollon antamisesta, 42 k §:n 3 momentissa ja 42 l §:ssä tarkoitettua rajoittavan välineen tai asusteen käytöstä tai sitomisesta, 42 m §:ssä tarkoitettua valvotusta liikkumisesta ja 42 n §:n 3 momentissa tarkoitettua poistumisen estämisestä.

Valiokunta ehdottaa 1 ja 2 momenttiin perustuslakivaliokunnan ehdottamat muutokset valitusoi-
keudesta 42 k §:n 3 momentissa tarkoitettuun kirjalliseen päätökseen, joka koskee rajoittavan vä-
lineen tai asusteen toistuvaa käyttöä päivittäisissä toiminnoissa.

Pykälän 2 momentiksi siirtyvää säännöstä ehdotetaan täydennettäväksi siten, että 42 g §:n 2 mo-
mentissa tarkoitettua aineiden ja esineiden haltuunottoa koskevan kirjallisen päätöksen lisäksi
muutosta saisi hakea yksityisen sosiaalihuollon toimintayksikön tai laitoksen vastaavan johtajan
42 l §:n 3 ja 4 momentissa tarkoitettua rajoittavan välineen tai asusteen käyttöä, 42 m §:ssä tar-
koitettua valvottua liikkumista ja 42 n §:n 3 momentissa tarkoitettua poistumisen estämistä kos-
kevaan kirjalliseen päätökseen. Lisäksi muutosta saa hakea yksityisen sosiaalihuollon toiminta-
yksikön tai laitoksen lääkärin 42 l §:n 5 momentissa tarkoitettuun sitomista koskevaan kirjalli-
seen päätökseen.

Pykälän 3 momentin viittaus ehdotetaan tarkistettavaksi. Rajoitustoimenpiteitä koskevat päätök-
set voidaan panna täytäntöön heti muutoksenhausta huolimatta hallintolainkäyttölain 31 §:n 2
momentin perusteella, jonka mukaan päätös voidaan panna täytäntöön lainvoimaa vailla oleva-
na, jos päätös on luonteeltaan sellainen, että se on pantava täytäntöön heti.

VALIOKUNNAN PÄÄTÖSEHDOTUS

Sosiaali- ja terveysvaliokunnan päätösehdotus:

Eduskunta hyväksyy muutettuna hallituksen esitykseen HE 96/2015 vp sisältyvän lakiehdotuksen (Valiokunnan muutosehdotukset).

Eduskunta hyväksyy yhden lausuman (Valiokunnan lausumaehdotus).

Valiokunnan muutosehdotukset

Laki

kehitysvammaisten erityishuollosta annetun lain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

Valiokunnan mietintö StVM 4/2016 vp

kumotaan kehitysvammaisten erityishuollosta annetun lain (519/1977) 7, 40 ja 41 §, sellaisina kuin niistä ovat 7 § laissa 124/1999 ja 41 § laissa 1539/2009,

muutetaan 1 §:n 1 momentti, 32—34, 37—39, 42, 80 ja 81 §, sellaisina kuin niistä ovat 33 §:n 1 ja 3 momentti laissa 1539/2009, 34 § osaksi laissa 26/1984, 39 § laissa 702/1982 sekä 80 ja 81 § osaksi laissa 1539/2009, sekä

lisätään uusi 1 a §, 42 §:n edelle uusi luvun otsikko, lakiin uusi 3 a luku sekä uusi 75 a ja 81 a—81 d §, seuraavasti:

1 §

Tässä laissa säädetään erityishuollon antamisesta henkilölle, jonka kehitys tai henkinen toiminta on estynyt tai häiriintynyt synnynnäisen tai kehitysiässä saadun sairauden tai vamman vuoksi ja joka ei muun lain nojalla voi saada tarvitsemiaan palveluja.

1 a (Uusi)

Mitä tässä laissa säädetään sosiaalihuollon ammattihenkilöistä, sovelletaan myös sosiaalihuollon ammattihenkilön tehtäviä vastaavia tehtäviä hoitaviin, soveltuvan sosiaalihuollon ammatillisen koulutuksen suorittaneisiin henkilöihin.

32 §

Henkilö voidaan määrätä erityishuollon toimintayksikköön tahdostaan riippumatta, jos:

1) hän ei kykene tekemään hoitoaan ja huolenpitoaan koskevia ratkaisuja eikä ymmärtämään käyttäytymisensä seurauksia;

2) hän todennäköisesti vakavasti vaarantaa terveyttään tai turvallisuuttaan taikka muiden henkilöiden terveyttä tai turvallisuutta; ja

3) hänen hoitoaan ja huolenpitoaan ei voida järjestää muulla tavoin.

Tahdosta riippumaton erityishuolto toteutetaan sosiaalihuoltolain (1301/2014) 21 §:n 4 momentissa tarkoitetun tehostetun palveluasumisen yksikössä tai 22 §:ssä tarkoitetussa laitoksessa taikka vastaavassa yksityisessä sosiaalihuollon toimintayksikössä tai laitoksessa, jossa on riittävä lääketieteen, psykologian ja sosiaalityön asiantuntemus vaativan hoidon ja huolenpidon toteuttamista ja seurantaa varten.

Henkilön määräämisestä erityishuollon toimintayksikköön tahdostaan riippumatta on tehtävä erityishuollon johtoryhmälle kirjallinen hakemus. Hakemuksen on oikeutettu tekemään henkilön laillinen edustaja taikka hänen omaisensa tai muu läheisensä.

Jollei 3 momentissa tarkoitettuja hakemuksen tekemiseen oikeutettuja ole tai jolleivät he suostu hakemuksen tekemiseen, hakemuksen voi tehdä myös se sosiaalilautakunta tai muu sosiaalihuollosta vastaava toimielin, jonka alueella henkilö oleskelee, taikka lautakunnan tai muun sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen tehtävään määräämä viranhaltija. Vastaavin edellytyksin voi hakemuksen rangaistuslaitoksessa olevan osalta tehdä laitoksen johtaja.

33 §

Jos erityishuollon johtoryhmä 32 §:ssä tarkoitetun hakemuksen ja muiden tarvittavien sosiaali- ja terveydenhuollon tutkimusten ja selvitysten johdosta katsoo olevan ilmeistä, että edellytykset henkilön määräämiselle erityishuollon toimintayksikköön tahdostaan riippumatta ovat olemassa, johtoryhmän on määrättävä henkilö toimitettavaksi tutkimukseen 32 §:n 2 momentissa tarkoitettuun erityishuollon toimintayksikköön. Tutkimukseen määräämisestä on tehtävä kirjalli-

Valiokunnan mietintö StVM 4/2016 vp

nen päätös kiireellisissä tilanteissa viivytyksettä ja muulloin viimeistään seitsemän päivän kuluessa 32 §:ssä tarkoitetun hakemuksen saapumisesta. Ennen tutkimukseen määräämistä on selvitettävä henkilön oma mielipide. Henkilön ja hänen huoltajansa tai muun laillisen edustajansa kuulemisesta säädetään hallintolaissa (434/2003). Jollei täysi-ikäisellä henkilöllä ole laillista edustajaa, on sosiaalihuollon asiakaslain 9 §:n 1 momentissa tarkoitettussa tilanteessa henkilön palvelujen suunnitteluun ja toteuttamiseen osallistuvalla omaisella tai muulle läheiselle varattava tilaisuus tulla kuulluksi hallintolaissa säädetyllä tavalla. Lisäksi alaikäisen henkilön vanhemmille ja henkilölle, jonka hoidossa ja kasvatuksessa alaikäinen on ollut välittömästi ennen tutkimukseen määräämistä, on varattava tilaisuus tulla kuulluksi hallintolaissa säädetyllä tavalla.

Henkilöä voidaan pitää tutkittavana enintään 14 päivää tutkimukseen määräämistä koskevan päätöksen tekemisestä. Tutkittavana pitäminen on lopetettava heti, jos tutkimusaikana ilmenee, ettei henkilön määräämiseen erityishuollon toimintayksikköön tahdostaan riippumatta ole edellytyksiä. Laillistetun lääkärin, laillistetun psykologin ja laillistetun sosiaalityöntekijän, jotka ovat virkasuhteessa ja perehtyneet kehitysvammahuoltoon, sekä tarvittaessa muiden sosiaali- tai terveydenhuollon ammattihenkilöiden on suoritettava henkilöä koskeva tutkimus. Tutkimusta suoritettaessa on otettava huomioon henkilön sosiaali- tai terveydenhuollon tarpeen taikka toimintakyvyn arviointia varten aiemmin tehdyt selvitykset. Tutkimusta suoritettaessa on selvitettävä lisäksi henkilön oma mielipide ja varattava henkilölle ja muille 1 momentissa tarkoitetuille tahoille tilaisuus tulla kuulluksi hallintolaissa säädetyllä tavalla. Tutkimuksesta on laadittava tutkimuksen suorittaneiden lääkärin, psykologin ja sosiaalityöntekijän allekirjoittama tutkimuslausunto, jonka on sisällettävä perusteltu kannanotto siitä, ovatko edellytykset henkilön määräämiselle erityishuollon toimintayksikköön tahdostaan riippumatta olemassa.

Kun tutkimus on suoritettu, erityishuollon johtoryhmän on päätettävä, määrätäänkö henkilö erityishuollon toimintayksikköön tahdostaan riippumatta. Päätös on tehtävä kirjallisesti viimeistään 14 päivän kuluessa tutkimukseen määräämistä koskevan päätöksen tekemisestä. Päätöksen on sisällettävä perusteltu kannanotto siitä, ovatko edellytykset henkilön määräämiselle erityishuollon toimintayksikköön tahdostaan riippumatta olemassa. Päätös henkilön määräämisestä erityishuollon toimintayksikköön tahdostaan riippumatta on välittömästi, kuitenkin viimeistään 14 päivän kuluessa sen tekemisestä, alistettava hallinto-oikeuden vahvistettavaksi. Hallinto-oikeuden tulee käsitellä asia kiireellisenä.

34 §

Erityishuollon yksilölliseksi toteuttamiseksi erityishuollon johtoryhmän tai sen määräämissä rajoissa toimintayksikön vastaavan johtajan tulee hyväksyä erityishuolto-ohjelma jokaista erityishuollon tarpeessa olevaa henkilöä varten. Ohjelma on mahdollisuuksien mukaan laadittava yhteistyössä henkilön itsensä ja hänen laillisen edustajansa tai sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetun lain (812/2000), jäljempänä *sosiaalihuollon asiakaslaki*, 9 §:n 1 momentissa tarkoitetuissa tilanteissa henkilön laillisen edustajan taikka hänen palvelujensa suunnitteluun ja toteuttamiseen osallistuvan omaisensa tai muun läheisensä sekä sosiaalilautakunnan tai muun sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen kanssa. Ohjelmaa on tarpeen mukaan tarkistettava.

37 §

Jos erityishuollon toimintayksikköön tahdostaan riippumatta määrättyä henkilöä tutkittaessa tai hänen hoitoaan ja huolenpitoaan järjestettäessä käy ilmi, että edellytykset määrätä henkilö erityishuollon toimintayksikköön tahdostaan riippumatta puuttuvat, erityishuollon johtoryhmän tai

Valiokunnan mietintö StVM 4/2016 vp

mielenterveyslain (1116/1990) 19 §:n 2 momentissa tarkoitettussa tilanteessa Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen on erityishuollon johtoryhmän esityksestä heti tehtävä päätös tahdosta riippumattoman erityishuollon lopettamisesta.

38 §

Henkilöä voidaan pitää erityishuollon toimintayksikössä tahdosta riippumattomaan erityishuoltoon määräämistä koskevan päätöksen nojalla enintään puolen vuoden ajan. Jos ennen tämän määräajan päättymistä näyttää ilmeiseltä, että edellytykset henkilön määräämiselle erityishuollon toimintayksikköön tahdostaan riippumatta ovat edelleen olemassa, henkilölle on tehtävä ilman erillistä tutkimukseen määräämistä koskevaa päätöstä 33 §:n 2 momentissa tarkoitettulla tavalla uusi tutkimus ja hänestä on annettava uusi tutkimuslausunto. Tahdosta riippumattoman erityishuollon jatkamisesta erityishuollon toimintayksikössä enintään puolen vuoden ajan on päätettävä 33 §:n 3 momentin mukaisesti kirjallisella päätöksellä ennen kuin puoli vuotta on kulunut tahdosta riippumattomaan erityishuoltoon määräämisestä. Päätöksen alistamiseen hallinto-oikeudelle sovelletaan 33 §:n 3 momenttia. Tämän jälkeen tahdosta riippumattoman erityishuollon jatkamisen edellytykset on selvitettävä vastaavalla tavalla vähintään puolen vuoden välein.

Erytishuollon toimintayksikköön tahdosta riippumatta määrättyllä henkilöllä ja hänen laillisella edustajallaan on oikeus saada tahdosta riippumattoman erityishuollon jatkamisen edellytykset erityishuollon johtoryhmän arvioitavaksi erityishuollon kestäessä myös ennen puolen vuoden enimmäisajan täyttymistä. Jollei täysi-ikäisellä henkilöllä ole laillista edustajaa, on mainittu oikeus sosiaalihuollon asiakaslain 9 §:n 1 momentissa tarkoitetuissa tilanteissa henkilön lisäksi hänen palvelujensa suunnitteluun ja toteuttamiseen osallistuvalla omaisellaan tai muulla läheisellä. Mikäli aiemmin tehdystä arvioinnista on kulunut alle kuukausi ja on ilmeistä, että muutosta henkilön tilassa ei ole tapahtunut, voidaan arvio jättää tekemättä. Arvion tekemättä jättämisen peruste on kirjattava asiakasasiakirjoihin.

39 §

Erytishuoltopiiriin kuntayhtymän tai erityishuoltoa järjestävän kunnan on huolehdittava tutkimukseen määrätyn tai järjestämässään erityishuollossa olevan henkilön kuljetuksesta kuntayhtymän tai kunnan toimintayksiköiden välillä. Lisäksi kuntayhtymän tai kunnan on huolehdittava henkilön erityishuollon saamiseksi välttämättömistä kuljetuksista tai korvattava niistä aiheutuvat kustannukset.

3 a luku

Itsemääräämisoikeuden vahvistaminen ja rajoitustoimenpiteiden käyttö erityishuollossa

42 §

Itsemääräämisoikeuden vahvistaminen

Erytishuolto on järjestettävä ja erityishuollossa olevaa henkilöä on kohdeltava siten, ettei hänen ihmisarvoaan loukata sekä että hänen vakaumustaan ja hänen yksityisyyttään kunnioitetaan. Erytishuoltoa toteutettaessa on otettava huomioon erityishuollossa olevan henkilön toivomukset, mielipide, etu ja yksilölliset tarpeet. Erytishuollossa olevalle henkilölle on turvattava mah-

Valiokunnan mietintö StVM 4/2016 vp

dollisuus osallistumiseen ja vaikuttamiseen omissa asioissaan. Erityishuollossa olevan henkilön hyvinvointia, terveyttä ja turvallisuutta on ylläpidettävä ja edistettävä.

42 a §

Toimenpiteet itsenäisen suoriutumisen ja itsemääräämisoikeuden tukemiseksi

Erityishuollossa olevan henkilön palvelu- ja hoitosuunnitelmaan on kirjattava toimenpiteet, joilla tuetaan ja edistetään henkilön itsenäistä suoriutumista ja itsemääräämisoikeuden toteutumista. Palvelu- ja hoitosuunnitelma on tarkistettava tarvittaessa, kuitenkin vähintään kuuden kuukauden välein, ellei se ole ilmeisen tarpeeton. Palvelu- ja hoitosuunnitelmaa tarkistettaessa tulee erityisesti arvioida käytetyn rajoitustoimenpiteen vaikutusta palvelu- ja hoitosuunnitelmaan sekä erityishuolto-ohjelmaan.

Sen lisäksi, mitä sosiaalihuollon asiakasasiakirjoista annetun lain (254/2015) 3 luvussa säädetään, palvelu- ja hoitosuunnitelman tulee sisältää tiedot:

- 1) toimenpiteistä henkilön itsenäisen suoriutumisen tukemiseksi ja edistämiseksi sekä itsemääräämisoikeuden vahvistamiseksi;
- 2) kohtuullisista mukautuksista henkilön täysimääräisen osallistumisen ja osallisuuden turvaamiseksi;
- 3) henkilön käyttämistä kommunikaatiomenetelmistä;
- 4) keinoista, joilla henkilön erityishuolto toteutetaan ensisijaisesti ilman rajoitustoimenpiteitä;
- 5) rajoitustoimenpiteistä, joita henkilön erityishuollossa arvioidaan jouduttavan käyttämään.

Palvelu- ja hoitosuunnitelma on laadittava yhteistyössä erityishuollossa olevan henkilön ja hänen laillisen edustajansa tai sosiaalihuollon asiakaslain 9 §:n 1 momentissa tarkoitetuissa tilanteissa henkilön laillisen edustajan taikka hänen palvelujensa suunnitteluun ja toteuttamiseen osallistuvan omaisensa tai muun läheisensä kanssa, ellei siihen ole ilmeistä estettä.

Erityishuollon toimintayksikössä on oltava sen toimintaan ja erityishuollossa olevien henkilöiden erityisiin tarpeisiin nähden riittävä määrä sosiaali- ja terveydenhuollon ammattihenkilöitä ja muuta henkilökuntaa.

Erityishuoltoa annettaessa on huolehdittava, että:

- 1) erityishuollon toimintayksikön henkilökunta perehdytetään ja ohjeistetaan työmenetelmiin ja keinoihin, joiden avulla tuetaan ja edistetään erityishuollossa olevien henkilöiden itsenäistä suoriutumista ja itsemääräämisoikeuden toteutumista;
- 2) erityishuollon toimintayksikön henkilökuntaan kuuluvat sosiaali- tai terveydenhuollon ammattihenkilöt koulutetaan rajoitustoimenpiteiden käyttöä edellyttävien tilanteiden ennalta ehkäisemiseen ja rajoitustoimenpiteiden asianmukaiseen käyttämiseen;
- 3) erityishuollon toimintayksikössä edistetään rajoitustoimenpiteille vaihtoehtoisten ja kuntouttavien toimintatapojen käyttöön ottamista;
- 4) erityishuollossa olevien henkilöiden itsenäistä suoriutumista ja itsemääräämisoikeutta tuetaan ja edistetään asianmukaisin kalustein, välinein ja tilaratkaisuin.

Valiokunnan mietintö StVM 4/2016 vp

42 b §

Rajoitustoimenpiteiden käyttöä koskevien säännösten soveltamisala

Erityishuollossa voidaan jäljempänä säädetyin edellytyksin käyttää 42 f—42 n §:ssä tarkoitettuja rajoitustoimenpiteitä ~~ainoastaan~~ järjestettäessä sosiaalihuoltolain 21 §:n 4 momentissa tarkoitettua tehostettua palveluasumista tai 22 §:ssä tarkoitettuja laitospalveluja taikka vastaavia yksityisiä palveluja. Jäljempänä 42 n §:n 3 momentissa tarkoitettua muuta kuin lyhytkestoista poistumisen estämistä voidaan käyttää vain tahdosta riippumattomassa erityishuollossa.

Edellytyksenä rajoitustoimenpiteiden käytölle on lisäksi, että tehostetun palveluasumisen yksiköllä ja laitoksella on käytettävissään riittävä lääketieteen, psykologian ja sosiaalityön asiantuntemus vaativan hoidon ja huolenpidon toteuttamista ja seurantaa varten.

Jäljempänä 42 f—42 h §:ssä ja 42 k §:ssä tarkoitettuja rajoitustoimenpiteitä voidaan käyttää 1 momentissa säädetyin lisäksi järjestettäessä erityishuollossa:

1) sosiaalihuoltolain (710/1982) 27 e §:ssä tai tämän lain 35 §:n 2 momentissa tarkoitettua työtointaintaa, joka järjestetään sosiaalihuollon toimintayksikössä, jossa on riittävä määrä sosiaali- tai terveydenhuollon ammattihenkilöitä; tai

2) vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista annetun lain (380/1987) 8 b §:ssä tarkoitettua päivätoimintaa tai vastaavaa tämän lain 35 §:n 2 momentissa tarkoitettua toimintaa, joka järjestetään sosiaalihuollon toimintayksikössä, jossa on riittävä määrä sosiaali- tai terveydenhuollon ammattihenkilöitä.

Lisäksi 3 momentissa tarkoitetuissa toimintayksiköissä voidaan toteuttaa 42 k §:ssä, 42 m §:ssä ja 42 n §:n 3 momentissa tarkoitettua rajoitustoimenpidettä, jos rajoitustoimenpiteen käytöstä on tehty kirjallinen päätös mainituissa säännöksissä tarkoitettulla tavalla. Jos 3 momentissa tarkoitettu toimintayksikössä käytetään 42 k §:ssä, 42 m §:ssä tai 42 n §:n 3 momentissa tarkoitettua rajoitustoimenpidettä, toimintayksiköllä on oltava käytettävissään 2 momentissa tarkoitettu riittävä lääketieteen, psykologian ja sosiaalityön asiantuntemus.

42 c §

Virkavastuu

Tämän luvun nojalla julkista valtaa käyttävään henkilöön sovelletaan rikosoikeudellista virkavastuuta koskevia säännöksiä hänen hoitaessaan tässä luvussa tarkoitettuja tehtäviä silloinkin, kun hän ei ole virkasuhteessa valtioon, kuntaan tai kuntayhtymään. Vahingonkorvausvastuusta säädetään vahingonkorvauslaissa (412/1974).

42 d §

Rajoitustoimenpiteiden käytön yleiset edellytykset

Erityishuoltoa toteutetaan ensisijaisesti yhteisymmärryksessä erityishuollossa olevan henkilön kanssa. Erityishuollossa voidaan käyttää 42 f—42 n §:ssä tarkoitettuja rajoitustoimenpiteitä ainoastaan silloin, kun:

1) erityishuollossa oleva henkilö ei kykene tekemään hoitoaan ja huolenpitoaan koskevia ratkaisuja eikä ymmärtämään käyttäytymisensä seurauksia;

Valiokunnan mietintö StVM 4/2016 vp

2) rajoitustoimenpiteen käyttäminen on välttämätöntä hänen terveytensä tai turvallisuutensa taikka muiden terveyden tai turvallisuuden suojaamiseksi taikka merkittävän omaisuusvahingon ehkäisemiseksi; ja

3) muut, lievemmat keinot eivät ole tilanteeseen soveltuvia tai riittäviä.

Rajoitustoimenpiteen on oltava henkilön hoidon ja huolenpidon kannalta perusteltu, tarkoitukseen sopiva ja oikeassa suhteessa tavoiteltuun päämäärään nähden. Jos henkilöön kohdistetaan useampia rajoitustoimenpiteitä samanaikaisesti tai peräkkäin, niiden yhteisvaikutukseen on kiinnitettävä erityistä huomiota.

Rajoitustoimenpide on toteutettava erityishuollossa olevan henkilön ihmisarvoa kunnioittaen, mahdollisimman turvallisesti ja hänen perustarpeistaan huolehtien. Rajoitustoimenpiteen käyttö on lopetettava heti, kun se ei enää ole välttämätöntä tai jos se vaarantaa erityishuollossa olevan henkilön terveyden tai turvallisuuden. Jos rajoitustoimenpide kohdistuu alaikäiseen, rajoitustoimenpidettä käytettäessä on otettava huomioon alaikäisen etu sekä hänen ikänsä ja kehitystasonsa.

42 e §

Rajoitustoimenpiteiden käytön arviointi ja vähentäminen

Jos erityishuoltoa annettaessa on käytetty 42 f—42 n §:ssä tarkoitettua rajoitustoimenpidettä, toimintayksikössä on viipymättä arvioitava rajoitustoimenpiteen käyttöön johtaneita syitä ja keinoja, joiden avulla voidaan jatkossa vähentää rajoitustoimenpiteiden käyttöä yksikössä. Jos muussa kuin tahdosta riippumattomassa erityishuollossa olevan henkilön erityishuollossa on käytetty toistuvasti tai pitkäaikaisesti 42 j §:ssä, 42 l §:ssä, 42 m §:ssä tai 42 n §:n 2 momentissa tarkoitettua rajoitustoimenpidettä, toimintayksikössä on arvioitava, täyttyvätkö henkilön kohdalla 32 §:n 1 momentissa tarkoitetut edellytykset henkilön määräämiselle tahdosta riippumattomaan erityishuoltoon, ja saatettava kysymys tarvittaessa 32 §:n 4 momentissa tarkoitetun sosiaalihuolosta vastaavan toimielimen arvioitavaksi.

42 f §

Kiinnipitäminen

Toimintayksikön henkilökuntaan kuuluva sosiaali- tai terveydenhuollon ammattihenkilö voi pitää lyhytaikaisesti kiinni erityishuollossa olevasta henkilöstä rauhoittamistarkoituksessa. Kiinnipitäminen voi sisältää myös henkilön siirtämisen toimintayksikön tiloissa. Kiinnipitäminen on toteutettava hyväksyttävää hoidollista menetelmää käyttäen.

Ratkaisun kiinnipitämisestä tekee toimintayksikön henkilökuntaan kuuluva sosiaali- tai terveydenhuollon ammattihenkilö.

42 g §

Aineiden ja esineiden haltuunotto

Toimintayksikön henkilökuntaan kuuluva sosiaali- tai terveydenhuollon ammattihenkilö voi ottaa erityishuollossa olevalta henkilöltä toimintayksikön haltuun aineet ja esineet, jotka ominai-

Valiokunnan mietintö StVM 4/2016 vp

suuksiensa puolesta soveltuvat vaarantamaan vakavasti terveyttä tai turvallisuutta taikka merkittävästi vahingoittamaan omaisuutta ja joita todennäköisesti käytettäisiin tähän tarkoitukseen.

Ratkaisun aineiden tai esineiden haltuunotosta tekee toimintayksikön henkilökuntaan kuuluva sosiaali- tai terveydenhuollon ammattihenkilö. Toimintayksikön vastaavan johtajan on tehtävä haltuunotosta kirjallinen päätös, jollei aineita tai esineitä palauteta erityishuollossa olevalle henkilölle yhden vuorokauden kuluessa haltuunotosta. Haltuun otettu omaisuus on palautettava erityishuollossa olevalle henkilölle viimeistään toimintayksikössä annetun erityishuollon päätyttyä, jollei sen luovuttamisesta tai hävittämisestä muussa laissa toisin säädetä.

42 h §

Henkilöntarkastus

Toimintayksikön henkilökuntaan kuuluva sosiaali- tai terveydenhuollon ammattihenkilö voi tehdä erityishuollossa olevalle henkilölle henkilöntarkastuksen tämän vastustuksesta riippumatta, jos on perusteltua syytä epäillä, että henkilöllä on vaatteissaan tai muutoin yllään taikka mukanaan olevissa tavaroissa 42 g §:n 1 momentissa tarkoitettuja aineita tai esineitä. Edellytyksenä on lisäksi, että erityishuollossa oleva tai muu henkilö todennäköisesti käyttäisi aineita tai esineitä vaarantamaan vakavasti terveyttä tai turvallisuutta taikka merkittävästi vahingoittamaan omaisuutta.

Henkilöntarkastus on tehtävä toimintayksikön henkilökuntaan kuuluvan toisen sosiaali- tai terveydenhuollon ammattihenkilön läsnä ollessa, jollei erityisestä syystä muuta johdu. Tarkastuksen tekijän ja tarkastuksessa läsnä olevan henkilön on oltava tarkastuksen kohteena olevan henkilön kanssa samaa sukupuolta. Tarkastuksen tekijä ja tarkastuksessa läsnä oleva henkilö voivat kuitenkin olla eri sukupuolta kuin tarkastuksen kohteena oleva henkilö, jos he ovat terveydenhuollon ammattihenkilöitä tai toimenpiteen suorittaminen välittömästi on välttämätöntä tarkastuksen kohteena olevan tai toisen henkilön terveyden tai turvallisuuden varmistamiseksi.

Henkilöntarkastusta koskevan ratkaisun tekee toimintayksikön vastaava johtaja. Kiireellisessä tilanteessa ratkaisun voi tehdä toimintayksikön henkilökuntaan kuuluva sosiaali- tai terveydenhuollon ammattihenkilö, jonka on viipymättä ilmoitettava asiasta toimintayksikön vastaavalle johtajalle.

42 i §

Lyhytaikainen erillään pitäminen

Toimintayksikön henkilökuntaan kuuluva sosiaali- tai terveydenhuollon ammattihenkilö voi viedä erityishuollossa olevan henkilön tämän vastustuksesta riippumatta lyhytaikaisesti, enintään kahdeksi tunniksi, erilleen muista henkilöistä rauhoittamistarkoituksessa. Erillään pitämiseen käytettävän huoneen oven voi tarvittaessa lukita.

Toimintayksikön henkilökuntaan kuuluvan sosiaali- tai terveydenhuollon ammattihenkilön on valvottava erillään pidettävää henkilöä koko erillään pitämisen ajan olemalla hänen kanssaan samassa tilassa tai sen välittömässä läheisyydessä niin, että henkilökunnalla on mahdollisuus saada yhteys erillään pidettävään henkilöön. Myös erillään pidettävällä henkilöllä on oltava mahdollisuus saada yhteys henkilökuntaan.

Valiokunnan mietintö StVM 4/2016 vp

Ratkaisun lyhytaikaisesta erillään pitämisestä tekee toimintayksikön vastaava johtaja. Kiireellisessä tilanteessa ratkaisun voi tehdä toimintayksikön henkilökuntaan kuuluva sosiaali- tai terveydenhuollon ammattihenkilö, jonka on viipymättä ilmoitettava asiasta toimintayksikön vastavalle johtajalle.

42 j § (Uusi)

Välttämättömän terveydenhuollon antaminen vastustuksesta riippumatta

Erytishuollossa olevaa henkilöä on hoidettava terveydenhuoltoa annettaessa ensisijaisesti yhteisymmärryksessä hänen kanssaan potilaslain 6—9 §:ssä säädetyllä tavalla.

Jos erytishuollossa oleva henkilö, joka ei kykene päättämään hoidostaan, vastustaa terveydenhuollon antamista, henkilöä hoitava lääkäri tai lääkärin ohjeiden mukaan toimintayksikön henkilökuntaan kuuluva terveydenhuollon ammattihenkilö voi antaa henkilölle lääketieteellisesti välttämättömän terveydenhuollon henkilön vastustuksesta riippumatta, jos hoitamatta jättäminen uhkasi vaarantaa vakavasti henkilön terveyden. Henkilön tilaa on tällöin seurattava ja arvioitava jatkuvasti hänen terveytensä ja turvallisuutensa edellyttämällä tavalla.

Edellä 2 momentissa tarkoitettua hoito- ja tutkimustoimenpidettä suoritettaessa erytishuollossa olevasta henkilöstä voidaan pitää lyhytaikaisesti kiinni tai hänen liikkumistaan voidaan rajoittaa rajoittavan välineen avulla lyhytaikaisesti enintään niin kauan kuin toimenpiteen suorittaminen välttämättä edellyttää, kuitenkin enintään tunnin ajan. Rajoittavien välineiden on täytettävä terveydenhuollon laitteista ja tarvikkeista annetun lain (629/2010) mukaiset vaatimukset.

Ratkaisun välttämättömän terveydenhuollon antamisesta erytishuollossa olevan henkilön vastustuksesta riippumatta ja 3 momentissa tarkoitetuista lyhytaikaisista rajoitustoimenpiteistä tekee virkasuhteessa oleva lääkäri. Tehtäessä ratkaisua välttämättömän terveydenhuollon antamisesta vastustuksesta riippumatta on pyydettävä ja otettava huomioon 42 b §:n 2 momentissa tarkoitettujen asiantuntijoiden arviot rajoitustoimenpiteestä. Kiireellisessä tilanteessa ratkaisun välttämättömän terveydenhuollon antamisesta vastustuksesta riippumatta ja 3 momentissa tarkoitetuista lyhytaikaisista rajoitustoimenpiteistä voi tehdä henkilöä hoitava lääkäri tai toimintayksikön henkilökuntaan kuuluva terveydenhuollon ammattihenkilö, jonka on välittömästi ilmoitettava asiasta henkilöä hoitavalle lääkärille.

Jos on ilmeistä, että tarve välttämättömän terveydenhuollon antamiseen vastustuksesta riippumatta on toistuvaa, virkasuhteessa oleva lääkäri voi tehdä rajoitustoimenpiteen toistuvasta käytöstä kirjallisen päätöksen enintään 30 päiväksi kerrallaan. Tällöinkin rajoitustoimenpidettä voidaan kussakin tilanteessa käyttää vain, jos 2 ja 3 momentissa tarkoitettujen edellytykset täyttyvät. Kirjallista päätöstä tehtäessä on pyydettävä ja otettava huomioon 42 b §:n 2 momentissa tarkoitettujen asiantuntijoiden arviot rajoitustoimenpiteestä. Lisäksi 42 b §:n 2 momentissa tarkoitettujen asiantuntijoiden on säännöllisesti seurattava ja arvioitava rajoitustoimenpiteen toistuvaa käyttöä.

Valiokunnan mietintö StVM 4/2016 vp

42 k § (Uusi)

Rajoittavien välineiden tai asusteiden käyttö päivittäisissä toiminnoissa

Jos erityishuollossa olevan henkilön terveys tai turvallisuus muutoin todennäköisesti vaarantuisi, toimintayksikön henkilökuntaan kuuluva sosiaali- tai terveydenhuollon ammattihenkilö voi käyttää henkilöllä:

1) sängystä putoamista estävää välinettä, joka ei rajoita henkilön raajojen tai kehon liikkeitä, henkilön yö- ja päiväaikaisen lepäämisen ajan ja lyhytaikaisesti muiden päivittäisten toimintojen ajan,

2) tuolista putoamista estävää välinettä lyhytaikaisesti henkilön ruokailun ja muiden vastaavien päivittäisten toimintojen ajan, ja

3) itsensä vahingoittamista estävää tai turvallisuutta lisäävää välinettä tai asustetta, joka ei rajoita henkilön raajojen tai kehon liikkeitä tai vähäistä enempää henkilön toimintaa, välttämättömän ajan.

Edellä 1 momentissa tarkoitettujen rajoittavien välineiden ja asusteiden on täytettävä terveydenhuollon laitteista ja tarvikkeista annetun lain mukaiset vaatimukset. Rajoittavaa välinettä tai asustetta voidaan käyttää vain välttämättömän ajan ja ainoastaan tarkoituksensa mukaisella tavalla. Rajoittavaa välinettä tai asustetta käytettäessä erityishuollossa olevan henkilön tilaa on seurattava ja arvioitava hänen terveytensä ja turvallisuutensa edellyttämällä tavalla. Rajoittavan välineen tai asusteen käyttö on lopetettava välittömästi, jos se vaarantaa henkilön terveyden tai turvallisuuden.

Rajoittavan välineen tai asusteen käytöstä päivittäisissä toiminnoissa tekee ratkaisun toimintayksikön henkilökuntaan kuuluva sosiaali- tai terveydenhuollon ammattihenkilö toimintayksikön vastaavan johtajan ohjeiden mukaisesti. Jos rajoittavan välineen tai asusteen käyttö on säännönmukaista ja pitkäkestoista, tekee rajoittavan välineen tai asusteen toistuvasta käytöstä kirjallisen päätöksen enintään kuuden kuukauden ajaksi toimintayksikön vastaava johtaja. Tällöinkin rajoitustoimenpidettä voidaan kussakin tilanteessa käyttää vain, jos 1 momentissa tarkoitettujen edellytykset täyttyvät. Vastaavan johtajan on ohjeita antaessaan ja päätöstä tehdessään pyydettävä ja otettava huomioon 42 b §:n 2 momentissa tarkoitettujen asiantuntijoiden arviot rajoittavan välineen tai asusteen käytöstä. Lisäksi 42 b §:n 2 momentissa tarkoitettujen asiantuntijoiden on säännöllisesti seurattava ja arvioitava rajoittavan välineen tai asusteen toistuvaa käyttöä.

42 l § (Uusi)

Rajoittavien välineiden tai asusteiden käyttö vakavissa vaaratilanteissa

Toimintayksikön henkilökuntaan kuuluva sosiaali- tai terveydenhuollon ammattihenkilö voi käyttää erityishuollossa olevalla henkilöllä liikkumista tai henkilön toimintaa rajoittavaa välinettä tai asustetta muissa kuin 42 k §:n 1 momentissa tarkoitetuissa tilanteissa vain, jos henkilö muutoin todennäköisesti vaarantaisi vakavasti oman terveytensä tai turvallisuutensa taikka muiden henkilöiden terveyden tai turvallisuuden. Rajoittavaa välinettä tai asustetta voidaan käyttää vain välttämättömän ajan ja ainoastaan tarkoituksensa mukaisella tavalla. Henkilö voidaan sitoa vain, jolleivät muut keinot ole riittäviä. Sidottuna voidaan pitää vain välttämättömän ajan, kuitenkin yhtäjaksoisesti tai toistuvasti yhteensä enintään kahdeksan tunnin ajan, jona aikana henkilöä hoitavan lääkärin on arvioitava sitomisen edellytykset uudelleen vähintään kahden tunnin välein.

Valiokunnan mietintö StVM 4/2016 vp

Edellä 1 momentissa tarkoitettujen rajoittavien välineiden ja asusteiden on täytettävä terveydenhuollon laitteista ja tarvikkeista annetun lain mukaiset vaatimukset. Rajoittavaa välinettä tai asustetta käytettäessä erityishuollossa olevan henkilön tilaa on seurattava ja arvioitava hänen terveytensä ja turvallisuutensa edellyttämällä tavalla. Sidotun henkilön tilaa on jatkuvasti seurattava siten, että terveydenhuollon ammattihenkilö on näkö- ja kuuloyhteydessä henkilöön. Rajoittavan välineen tai asusteen käyttö on lopetettava välittömästi, jos se vaarantaa henkilön terveyden tai turvallisuuden.

Muun kuin sitomiseen käytettävän rajoittavan välineen tai asusteen käytöstä tekee kirjallisen päätöksen toimintayksikön vastaava johtaja. Päätöstä tehtäessä on pyydettyä ja otettava huomioon 42 b §:n 2 momentissa tarkoitettujen asiantuntijoiden arviot rajoittavan välineen tai asusteen käytöstä. Kiireellisessä tilanteessa ratkaisun muun kuin sitomiseen käytettävän rajoittavan välineen tai asusteen käytöstä voi tehdä henkilöä hoitava lääkäri tai toimintayksikön vastaavan johtajan ohjeiden mukaisesti toimintayksikön henkilökuntaan kuuluva sosiaali- tai terveydenhuollon ammattihenkilö. Rajoittavan välineen tai asusteen käytöstä kiireellisessä tilanteessa on välittömästi ilmoitettava toimintayksikön vastaavalle johtajalle, jonka jälkeen asiasta on päätettävä kirjallisella päätöksellä edellä mainitulla tavalla.

Jos muun kuin sitomiseen käytettävän rajoittavan välineen tai asusteen toistuvan käytön tarve on ilmeinen, voi toimintayksikön vastaava johtaja tehdä rajoittavan välineen tai asusteen toistuvasta käytöstä kirjallisen päätöksen enintään seitsemän päivän ajaksi. Tämän jälkeen rajoittavan välineen tai asusteen toistuvasta käytöstä tekee kirjallisen päätöksen enintään 30 päivän ajaksi virkasuhteessa oleva toimintayksikön vastaava johtaja tai, jos toimintayksikön vastaava johtaja ei ole virkasuhteessa, virkasuhteessa oleva lääkäri tai virkasuhteessa oleva sosiaalityöntekijä. Tällöinkin rajoittavaa välinettä tai asustetta voidaan päätöksen voimassaoloaikana käyttää kussakin tilanteessa vain, jos 1 momentissa tarkoitettujen edellytykset täyttyvät. Rajoittavan välineen tai asusteen toistuvaa käyttöä koskevaan päätökseen on kirjattava, kuinka pitkän ajan rajoittavaa välinettä tai asustetta voidaan kerrallaan enintään käyttää, ja mikseivät muut keinot ole tilanteeseen soveltuvia tai riittäviä. Päätöstä tehtäessä on pyydettyä ja otettava huomioon 42 b §:n 2 momentissa tarkoitettujen asiantuntijoiden arviot rajoittavan välineen tai asusteen käytöstä. Lisäksi 42 b §:n 2 momentissa tarkoitettujen asiantuntijoiden on säännöllisesti seurattava ja arvioitava rajoittavan välineen tai asusteen toistuvaa käyttöä.

Henkilön sitomisesta tekee kirjallisen päätöksen virkasuhteessa oleva lääkäri suorittamansa tutkimuksen ja psykiatrisen arvion perusteella. Lisäksi päätöstä tehtäessä on pyydettyä ja otettava huomioon 42 b §:n 2 momentissa tarkoitettujen asiantuntijoiden arviot sitomisesta. Kiireellisessä tilanteessa kirjallisen päätöksen sitomisesta voi tehdä virkasuhteessa oleva lääkäri tai toimintayksikön henkilökuntaan kuuluva lääkäri suorittamansa tutkimuksen perusteella. Jos henkilöä joudutaan tällöin pitämään sidottuna yli kahden tunnin ajan, tekee kirjallisen päätöksen sitomisesta viimeistään kahta tuntia pidemmältä ajalta virkasuhteessa oleva lääkäri, joka voi päättää asiasta kiireellisessä tilanteessa toimintayksikön henkilökuntaan kuuluvan lääkärin esityksen perusteella puhelin- tai muun etäyhteyden välityksellä.

42 m § (Uusi)

Valvottu liikkuminen

Toimintayksikön henkilökuntaan kuuluva sosiaali- tai terveydenhuollon ammattihenkilö voi valvoa erityishuollossa olevan henkilön liikkumista toimintayksikössä, poistumista toimintayks-

Valiokunnan mietintö StVM 4/2016 vp

siköstä ja liikkumista toimintayksikön tai sen yhteydessä olevan piha-alueen ulkopuolella, jos henkilö muutoin todennäköisesti vaarantaisi oman terveytensä tai turvallisuutensa taikka muiden henkilöiden terveyden tai turvallisuuden. Jolleivät muut keinot ole riittäviä, henkilön liikkumista voidaan valvoa henkilön ylle kiinnitettävän teknisen valvontalaitteen avulla, suunnitellusti saat-tajan avulla tai muulla vastaavalla tavalla. Henkilön liikkumista koskeva suunnitelma on kirjat-tava henkilön palvelu- ja hoitosuunnitelmaan. Valvottaessa henkilön liikkumista on erityisesti huolehdittava siitä, ettei muiden henkilöiden liikkumisvapautta rajoiteta.

Jolleivät 1 momentissa tarkoitettut keinot ole riittäviä henkilön liikkumisen valvomiseksi yöai-kaan, henkilön oman huoneen ovi voidaan lukita yöksi korkeintaan kahdeksan tunnin ajaksi, kui-tenkin niin, että henkilöllä on mahdollisuus tarvittaessa poistua huoneesta saatettuna. Toiminta-yksikön henkilökuntaan kuuluvan sosiaali- tai terveydenhuollon ammattihenkilön on valvottava lukitussa huoneessa olevaa henkilöä koko lukitsemisen ajan olemalla hänen välittömässä lähei-syydessään niin, että henkilökunnalla on mahdollisuus saada yhteys huoneessa olevaan henki-löön. Myös henkilöllä itsellään on oltava mahdollisuus saada yhteys henkilökuntaan.

Valvotusta liikkumisesta enintään seitsemän päivän ajaksi tekee kirjallisen päätöksen toimin-tayksikön vastaava johtaja. Tätä pidemmästä, yhteensä enintään kuusi kuukautta kestävästä val-votusta liikkumisesta tekee kirjallisen päätöksen virkasuhteessa oleva toimintayksikön vastaava johtaja tai, jos toimintayksikön vastaava johtaja ei ole virkasuhteessa, virkasuhteessa oleva so-siaalityöntekijä. Tehtäessä päätöstä valvotusta liikkumisesta on pyydetävä ja otettava huomioon 42 b §:n 2 momentissa tarkoitettujen asiantuntijoiden arviot henkilön valvotusta liikkumisesta. Lisäksi 42 b §:n 2 momentissa tarkoitettujen asiantuntijoiden on säännöllisesti seurattava ja ar-voitava rajoitustoimenpiteen käyttöä.

42 n § (Uusi)

Poistumisen estäminen

Toimintayksikön henkilökuntaan kuuluva sosiaali- tai terveydenhuollon ammattihenkilö voi estää erityishuollossa olevaa henkilöä poistumasta toimintayksiköstä tai toimintayksikön yhtey-dessä olevalta piha-alueelta, jos henkilö saattaisi poistumisellaan itsensä tai toisen henkilön alti-tiksi välittömästi uhkaavalle ja vakavalle terveyteen tai turvallisuuteen kohdistuvalle vaaralle. Vastavin edellytyksin toimintayksikön henkilökuntaan kuuluva sosiaali- tai terveydenhuollon ammattihenkilö voi noutaa erityishuollossa olevan henkilön takaisin toimintayksikköön tai sen yhteydessä olevalle piha-alueelle, jos henkilö tavoitetaan sen välittömästä läheisyydestä. Poistu-misen estämiseksi ja henkilön noutamiseksi saadaan käyttää voimakeinoja, jos ne ovat välttämät-tömiä, kun otetaan huomioon vastustuksen laatu ja voimakkuus, tilanteen uhkaavuus sekä muut olosuhteet.

Kiireellisessä tilanteessa 1 momentissa tarkoitettun poistumisen estämistä koskevan lyhytkes-toisen ratkaisun tekee toimintayksikön henkilökuntaan kuuluva sosiaali- tai terveydenhuollon ammattihenkilö, jonka on viipymättä ilmoitettava asiasta toimintayksikön vastaavalle johtajalle.

Tahdosta riippumattomaan erityishuoltoon määrätyn henkilön poistuminen voidaan estää muutoin kuin lyhytkestoisesti, jollei 42 m §:ssä tarkoitettu valvottu liikkuminen ole toimenpitee-nä soveltuva tai riittävä. Enintään seitsemän päivää kestävästä poistumisen estämisestä tekee kir-jallisen päätöksen toimintayksikön vastaava johtaja. Tätä pidemmästä, yhteensä enintään 30 päi-vää kestävästä poistumisen estämisestä tekee kirjallisen päätöksen virkasuhteessa oleva toimin-tayksikön vastaava johtaja tai, jos toimintayksikön vastaava johtaja ei ole virkasuhteessa, virka-

Valiokunnan mietintö StVM 4/2016 vp

suhteessa oleva sosiaalityöntekijä. Poistumisen estämistä koskevaa päätöstä tehtäessä on pyydetävä ja otettava huomioon 42 b §:n 2 momentissa tarkoitettujen asiantuntijoiden arviot henkilön poistumisen estämisestä. Lisäksi 42 b §:n 2 momentissa tarkoitettujen asiantuntijoiden on säännöllisesti seurattava ja arvioitava rajoitustoimenpiteen käyttöä. Poistumisen estämisen aikana tapahtuvaa henkilön ulkoilua ja muuta liikkumista koskeva suunnitelma on kirjattava henkilön palvelu- ja hoitosuunnitelmaan. Poistumisen estämisen yhteydessä on erityisesti huolehdittava siitä, ettei muiden henkilöiden liikkumisvapautta rajoiteta.

42 o (42 j) §

Rajoitustoimenpiteen jälkiselvittely ja kirjaaminen

Jos erityishuollossa olevaan henkilöön on kohdistettu 42 f—42 n §:ssä tarkoitettu rajoitustoimenpide, rajoitustoimenpiteen käyttöä on arvioitava erityishuollossa olevan henkilön kanssa viipymättä sen käytön päättymisen jälkeen. Jälkiselvittelyssä on arvioitava rajoitustoimenpiteen perusteita ja keinoja, joiden avulla voidaan jatkossa välttää rajoitustoimenpiteiden käyttö.

Erytyishuollossa olevaa henkilöä koskeviin asiakas- tai potilasasiakirjoihin on kirjattava:

- 1) 42 f—42 n §:ssä tarkoitettujen rajoitustoimenpiteiden käyttö ja sen perusteet;
- 2) henkilön näkemys rajoitustoimenpiteiden käytöstä ja sen perusteista;
- 3) rajoitustoimenpiteiden vaikutukset erityishuollossa olevaan henkilöön;
- 4) rajoitustoimenpiteiden alkamis- ja päättymisajankohta;
- 5) rajoitustoimenpidettä koskevan ratkaisun tai päätöksen tehnyt ja toimenpiteen suorittanut henkilö.

42 p (42 k) §

Rajoitustoimenpidettä koskeva selvitys ja tiedoksianto

Erytyishuollossa olevalle henkilölle ja hänen lailliselle edustajalleen tai sosiaalihuollon asiakaslain 9 §:n 1 momentissa tarkoitettussa tilanteessa henkilön lailliselle edustajalle taikka hänen palvelujensa suunnitteluun ja toteuttamiseen osallistuvalla omaisellaan tai muulle läheisellään on viipymättä annettava selvitys rajoitustoimenpiteiden sisällöstä ja perusteista sekä käytettävissä olevista oikeusturvakeinoista. Henkilön lailliselle edustajalle tai sosiaalihuollon asiakaslain 9 §:n 1 momentissa tarkoitettussa tilanteessa henkilön lailliselle edustajalle taikka hänen palvelujensa suunnitteluun ja toteuttamiseen osallistuvalla omaisellaan tai muulle läheisellään mainittu selvitys on annettava vähintään kuukausittain. Selvitys on annettava ymmärrettävässä muodossa ja saavutettavalla tavalla ottaen huomioon vastaanottajan käyttämät kommunikaatiomenetelmät. Selvitys käytettyjen rajoitustoimenpiteiden sisällöstä ja perusteista on annettava lisäksi sosiaalihuoltolain 42 §:ssä tarkoitettulle henkilön omatyöntekijälle kuukausittain.

Jos erityishuollossa olevaan henkilöön on kohdistettu rajoitustoimenpide hänen ollessaan tilassa, jossa hän ei ole kyennyt ymmärtämään toimenpiteen merkitystä, hänelle on annettava 1 momentissa tarkoitettu selvitys heti, kun hän kykenee ymmärtämään asian merkityksen.

Jos erityishuollossa olevaan henkilöön, joka ei tilansa takia kykene ymmärtämään asian merkitystä, on kohdistettu sellainen rajoitustoimenpide, johon saa 81 b §:n 1 tai 2 momentin mukaan hakea muutosta valittamalla, rajoitustoimenpidettä koskeva päätös on muutoksenhakuohjeineen annettava tiedoksi erityishuollossa olevan henkilön lailliselle edustajalle tai sosiaalihuollon asia-

Valiokunnan mietintö StVM 4/2016 vp

kaslain 9 §:n 1 momentissa tarkoitettussa tilanteessa henkilön lailliselle edustajalle taikka hänen palvelujensa suunnitteluun ja toteuttamiseen osallistuvalla omaisellaan tai muulla läheisellään.

42 q (42 l) §

Asetuksenantovaltuus

Edellä 32 §:n 2 momentissa tarkoitettua riittävästä lääketieteen, psykologian ja sosiaalityön asiantuntemuksesta, 42 a §:n 4 momentissa tarkoitettua sosiaali- ja terveydenhuollon ammattihenkilöiden ja muun henkilökunnan riittävydestä ja 42 a §:n 5 momentin 2 kohdassa tarkoitettua sosiaali- ja terveydenhuollon ammattihenkilöiden koulutuksesta voidaan antaa tarkempia säännöksiä sosiaali- ja terveysministeriön asetuksella.

75 a §

Aluehallintoviraston on erityisesti valvottava 3 a luvun nojalla tapahtuvaa rajoitustoimenpiteiden käyttöä. Aluehallintovirasto voi valvontaa toteuttaessaan varata erityishuollossa olevalle henkilölle tilaisuuden luottamukselliseen keskusteluun aluehallintoviraston edustajan kanssa.

Jos toimintayksikössä on käytetty 42 l §:ssä tarkoitettua sitomista, toimintayksikön on tehtävä siitä kahden viikon kuluessa ilmoitus aluehallintovirastolle. Aluehallintovirastolle tehtävässä ilmoituksessa on mainittava henkilön tunnistetiedot, tiedot toimenpiteestä ja sen syystä sekä toimenpiteestä päättäneen lääkärin nimi. Aluehallintoviraston tulee hävittää henkilöä koskevat tunnistetiedot kahden vuoden kuluttua tietojen saamisesta. (Uusi)

80 §

Muuhun sosiaalilautakunnan tai muun sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen päätökseen kuin 81 a §:ssä tarkoitettuun päätökseen saa hakea muutosta valittamalla hallinto-oikeuteen siten kuin hallintolainkäyttölaissa (586/1996) säädetään.

81 §

Erytishuoltopiiriin kuntayhtymän yhtymävaltuuston tai yhtymäkokouksen, yhtymähallituksen, lautakunnan, johtokunnan, yhteisjohtokunnan, erityishuollon johtoryhmän tai muun kunnallisen toimielimen tai viranhaltijan päätökseen saa hakea muutosta siten kuin kuntalaissa (410/2015) säädetään, jollei tässä laissa toisin säädetä.

81 a §

Muun kuin tahdosta riippumattoman erityishuollon antamista tai lopettamista koskevaan päätökseen taikka muuhun kuin tahdosta riippumattomaan erityishuoltoon liittyvään yksilöllisen erityishuolto-ohjelman hyväksymistä koskevaan päätökseen saa vaatia oikaisua aluehallintovirastolta siten kuin hallintolainkäyttölaissa (434/2003) säädetään. Oikaisuvaatimukseen annettuun päätökseen saa hakea muutosta valittamalla hallinto-oikeuteen siten kuin hallintolainkäyttölaissa säädetään.

81 b §

Hallinto-oikeudelta saa hakea valittamalla muutosta siten kuin hallintolainkäyttölaissa säädetään:

1) 33 §:n 1 momentissa tarkoitettuun kirjalliseen päätökseen, joka koskee henkilön määräämistä toimitettavaksi tutkimukseen;

Valiokunnan mietintö StVM 4/2016 vp

- 2) 33 §:n 3 momentissa tarkoitettuun kirjalliseen päätökseen, joka koskee henkilön määräämistä erityishuollon toimintayksikköön tahdostaan riippumatta;
- 3) 38 §:n 1 momentissa tarkoitettuun kirjalliseen päätökseen, joka koskee tahdosta riippumattoman erityishuollon jatkamista;
- 4) 42 g §:n 2 momentissa tarkoitettuun aineiden ja esineiden haltuunottoa koskevaan kirjalliseen päätökseen;
- 5) 42 j §:n 5 momentissa tarkoitettuun kirjalliseen päätökseen, joka koskee välttämättömän terveydenhuollon antamista henkilön vastustuksesta riippumatta;
- 6) 42 k §:n 3 momentissa tarkoitettuun kirjalliseen päätökseen, joka koskee rajoittavan välineen tai asusteen toistuvaa käyttöä päivittäisissä toiminnoissa;
- 7) 42 l §:ssä tarkoitettuun kirjalliseen päätökseen, joka koskee rajoittavan välineen tai asusteen käyttöä vakavissa vaaratilanteissa tai sitomista;
- 8) 42 m §:ssä tarkoitettua valvottua liikkumista koskevaan kirjalliseen päätökseen; ja
- 9) 42 n §:n 3 momentissa tarkoitettuun poistumisen estämistä koskevaan kirjalliseen päätökseen.

Erityishuollon johtoryhmän 33 §:n 1 momentin nojalla tekemään päätökseen ei kuitenkaan saa hakea muutosta valittamalla.

Yksityisen sosiaalihuollon toimintayksikön tai laitoksen vastaavan johtajan kirjalliseen päätökseen, joka koskee 42 g §:n 2 momentissa tarkoitettua aineiden ja esineiden haltuunottoa, 42 k §:n 3 momentissa tarkoitettua rajoittavan välineen tai asusteen toistuvaa käyttöä päivittäisissä toiminnoissa, 42 l §:n 3 ja 4 momentissa tarkoitettua rajoittavan välineen tai asusteen käyttöä vakavissa vaaratilanteissa, 42 m §:ssä tarkoitettua valvottua liikkumista ja 42 n §:n 3 momentissa tarkoitettua poistumisen estämistä, sekä yksityisen sosiaalihuollon toimintayksikön tai laitoksen lääkärin kirjalliseen päätökseen, joka koskee 42 l §:n 5 momentissa tarkoitettua sitomista, saa hakea muutosta siten kuin 1 momentissa säädetään.

Muutosta saa 1 ja 2 momentissa tarkoitettussa asiassa hakea erityishuollossa oleva henkilö ja hänen laillinen edustajansa. Jollei täysi-ikäisellä erityishuollossa olevalla henkilöllä ole laillista edustajaa, saa muutosta hakea sosiaalihuollon asiakaslain 9 §:n 1 momentissa tarkoitetuissa tilanteissa myös hänen palvelujensa suunnitteluun ja toteuttamiseen osallistuva omaisensa tai muu läheisensä.

81 c §

Jos kunnallisen toimielimen tai viranhaltijan päättämä asia voidaan kuntalain 92 §:n nojalla ottaa ylemmän toimielimen käsiteltäväksi, päätökseen saa hakea muutosta siten kuin kuntalaissa säädetään.

81 d §

Hallinto-oikeuden päätökseen 33 §:n 3 momentissa tarkoitettussa asiassa saa hakea muutosta valittamalla korkeimpaan hallinto-oikeuteen. Hallinto-oikeuden muuhun päätökseen saa hakea muutosta valittamalla vain, jos korkein hallinto-oikeus myöntää valitusluvan.

Tämä laki tulee voimaan päivänä _____ kuuta 20 _____.

Valiokunnan mietintö StVM 4/2016 vp

Valiokunnan lausumaehdotus

Eduskunta edellyttää, että hallitus seuraa tarkoin lainsäädännön vaikutuksia kehitysvammaisten oikeuksien toteutumiseen ja jatkaa itsemääräämisoikeutta koskevan sääntelyn kehittämistä.

Helsingissä 28.4.2016

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa

puheenjohtaja Tuula Haatainen sd
varapuheenjohtaja Hannakaisa Heikkinen kesk
jäsen Outi Alanko-Kahiluoto vihr
jäsen Anna-Maja Henriksson r
jäsen Arja Juvonen ps
jäsen Niilo Keränen kesk
jäsen Aino-Kaisa Pekonen vas
jäsen Juha Pylväs kesk
jäsen Sari Raassina kok
jäsen Vesa-Matti Saarakkala ps
jäsen Annika Saarikko kesk
jäsen Kristiina Salonen sd
jäsen Sari Sarkomaa kok

Valiokunnan sihteerinä on toiminut

valiokuntaneuvos Harri Sintonen